

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMANISHTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

KONTRASTIVNÍ ANALÝZA MODIFIKAČNÍCH ČÁSTIC V ČEŠTINĚ
A ŠPANĚLŠTINĚ

Vedoucí práce: doc. Mgr. Miroslava Aurová, Ph.D.

Autor práce: Bc. Jaroslava Tanzerová

Studijní obor: Překladařství anglického a španělského jazyka

Ročník: 3.

2020

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 10. května 2020

.....
Jaroslava Tanzerová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat především vedoucí mé diplomové práce doc. Mgr. Miroslavě Aurové, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady, vstřícnost a trpělivost při psaní této práce a po celou dobu studia. Rovněž bych také ráda poděkovala své rodině, která mi byla oporou.

Anotace

Tématem této diplomové práce je kontrastivní analýza používání modifikačních částic v češtině a ve španělštině, s ohledem na jejich možnou funkci coby aktualizátorů. Především se zaměřuje na výrazové prostředky, kterými jsou v textech přeložených z češtiny do španělštiny vyjádřeny významy českých modifikačních částic. Práce se skládá ze dvou hlavních částí. V teoretické části jsou popsány skupiny slov, ke kterým je jednotlivé české a španělské gramatiky řadí. Dále je zde popsána také problematika aktualizátorů z hlediska aktuálního členění větného pohledem jak české, tak i španělské lingvistiky. Praktická část je zaměřena na kontrastivní analýzu textů přeložených z češtiny do španělštiny, v nichž bylo v textu originálu užito modifikační částice. Tato analýza českých a španělských textů je založena na datech získaných z paralelního korpusu InterCorp.

Klíčová slova: Modifikační částice, pragmatické markátory, větná adverbia, aktuální členění větné, aktualizátory, paralelní korpus, kontrastivní analýza

Annotation

This thesis deals with the contrastive analysis of modifier particles in Czech and Spanish, with regard to their potential function as focusing adverbs. It's focused on the words and expressions, which are used in texts translated from Czech to Spanish to express the meaning of Czech modifier particles. The work consists of two main parts. In the theoretical part of the thesis, there are presented different types of word classes. These words and expressions are classified into these different word classes according to different Czech and Spanish grammar books. Another part of this thesis deals with the topic of Functional sentence perspective and the focusing particles from the perspective of both Czech and Spanish linguists. The analytical part is focused on the contrastive analysis of texts translated from Czech to Spanish, in which there was used the Czech modifier particle in the original text. This contrastive analysis is base on the data obtained from the parallel corpus InterCorp.

Key words: Modifier particles, discourse markers, sentence adverbs, functional sentence perspective, focusing particles, parallel corpus, comparative analysis

Obsah

Úvod.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 Modifikační částice z pohledu české jazykovědy.....	10
1.1 Klasifikace částic.....	11
1.1.1 Klasifikace částic v Mluvnici současné češtiny.....	13
1.1.2 Klasifikace částic v Příruční mluvnici češtiny.....	14
1.2 Vymezení částic oproti funkčně blízkým slovním druhům.....	18
1.2.1 Modifikační částice homonymní se spojkami.....	19
1.2.2 Modifikační částice homonymní s adverbií.....	21
1.2.3 Modifikační částice homonymní s citoslovci.....	23
2 Modifikační částice z pohledu španělské jazykovědy.....	24
2.1 Španělská královská akademie.....	24
2.1.1 <i>Adverbios de la enunciación o del acto verbal</i>	25
2.1.2 <i>Adverbios temáticos o de tópico</i>	26
2.1.3 <i>Adverbios del enunciado</i>	26
2.2 Diccionario de partículas discursivas del español.....	28
2.3 Mluvnice současné španělštiny.....	29
3 Aktualizační funkce modifikačních částic.....	31
3.1 Aktuální členění větné.....	31
3.1.1 Aktualizátory v české jazykovědě.....	34
3.1.2 Aktualizátory ve španělské jazykovědě.....	37
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	39
4 Metodologie.....	39
5 Kontrastivní analýza modifikačních částic.....	41
5.1 <i>Vlastně</i>	41
5.1.1 Kontrastivní analýza modifikační částice <i>vlastně</i>	42
5.2 <i>Ale</i>	48
5.2.1 Kontrastivní analýza modifikační částice <i>ale</i>	50
5.3 <i>Přece</i>	53
5.3.1 Kontrastivní analýza modifikační částice <i>přece</i>	55
5.4 <i>Však</i>	59
5.4.1 Kontrastivní analýza modifikační částice <i>však</i>	60

5.5 <i>Prostě</i>	63
5.5.1 Kontrastivní analýza modifikační částice <i>prostě</i>	64
6 Výsledky analýzy	68
6.1 Typy použitých výrazových prostředků	68
6.1.1 Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice <i>vlastně</i>	68
6.1.2 Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice <i>ale</i>	69
6.1.3 Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice <i>přece</i>	69
6.1.4 Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice <i>však</i>	70
6.1.5 Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice <i>prostě</i>	71
6.2 Aktualizační funkce modifikačních částic	72
Závěr	74
Resumen	76
Seznam použitých zdrojů.....	78
Seznam tabulek.....	81
Seznam grafů	81

Úvod

Předmětem této diplomové práce je studium a kontrastivní analýza modifikačních částic v češtině a ve španělštině, zejména pak s ohledem na jejich možnou funkci coby aktualizátorů. Modifikační částice jsou slova neplnovýznamová, která mívají pragmatickou funkci a s jejichž pomocí zapojujeme výpověď do širšího kontextu a určitým způsobem modifikujeme funkci výpovědi, která je vyjádřena ostatními výrazovými prostředky. Jsou tedy jedním z prostředků, jimiž vyjadřujeme ilokační funkce výpovědi. Pro tyto prostředky je příznačné, že se v různých jazycích liší.

Cílem této práce je přiblížit pohled na danou problematiku optikou obou těchto jazykových oblastí. Primárně však bude výklad strukturován z pohledu české lingvistiky, a to především proto, že španělská lingvistika tyto výrazy většinou nevyděluje jako specifický slovní druh a řadí je do skupin slov jiných. Jedná se o téma, které je v lingvistice obecně, a zejména pak v české hispanistice, poměrně opomíjené. Snahou je přinést jakési uvedení do dané problematiky, kdy se zaměřujeme především na analýzu konkrétních překladů těchto výrazů v paralelních textech, abychom mohli postihnout užití různých výrazových prostředků pro vyjádření konkrétních funkcí modifikačních částic v těchto dvou jazycích ve stejných kontextech.

Tato práce je rozdělena na dvě hlavní části, část teoretickou a část praktickou. V části první, tedy té teoretické, se budu blíže zabývat modifikačními částicemi s ohledem k jejich slovnědruhovému příslušnosti coby podskupiny částic neboli partikulí. Vzhledem k tomu, že se jedná o podskupinu poměrně různorodé skupiny slov, již částice nepopíratelně jsou, a také k tomu, že modifikační částice zpravidla patří mezi slova homonymní, která v různých kontextech mohou plnit odlišné funkce a následně být řazeny do jiné podskupiny částic nebo i do skupiny jiných slovních druhů, pokusím se nejprve přiblížit zpracování tématu částic v různých českých mluvnících. Cílem je vymezit rysy vlastní jak částicím obecně, tak i jejich jednotlivým podtypům a ostatním synsémantickým slovním druhům, jež jsou s nimi homonymní, tak abychom je následně mohli od sebe bezpečně odlišit a přesně vymezit právě modifikační částice.

Další část je zaměřena na výklad těchto specifických jazykových prostředků v gramatikách španělských. Vzhledem k tomu, že španělská lingvistika obvykle modifikační částice, potažmo ani obecně částice, jako samostatný slovní druh

nevyděljuje, je výklad zaměřen na popis a klasifikaci skupin slov, která bychom z pohledu české lingvistiky hodnotili právě jako částice.

Následně se tato práce zaměřuje na možnou funkci modifikačních částic coby aktualizátorů. Proto zařazujeme kapitolu, kde se snažíme charakterizovat a přiblížit v širším rámci aktuálního členění větného pojem aktualizátor.

Praktická část této diplomové práce se zabývá celou řadou konkrétních lexikálních jednotek, které řadíme mezi modifikačních částic (*vlastně, ale, přece, však a prostě*) a jejich překladovými protějšky. Práce se zakládá na konkrétních užití těchto výrazů v textech, které jsme čerpali z paralelního korpusu InterCorp, jež je součástí projektu český národní korpus. Práce je zaměřena především na různé funkce a významy těchto jednotek, tak jak je můžeme nalézt v gramatikách a slovnících jazyka českého, a na různé způsoby, jimiž jsou vyjádřeny v překladových textech ve španělštině. Zároveň je tato práce zčásti věnována i analýze jejich překladových protějšků španělských, tedy na jejich formální vlastnosti a funkce v porovnání s odpovídajícími jazykovými prostředky českými, které jsou pro ně v tomto případě výchozí.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 Modifikační částice z pohledu české jazykovědy

Následující syntéza výkladů částic¹ z pohledu české lingvistiky se zakládá na jejich popisu v těchto publikacích: *Mluvnice češtiny (2 & 3)*, *Mluvnice současné češtiny*, *Nový encyklopedický slovník češtiny online*, *Příruční mluvnice češtiny*, *Velká akademická gramatika spisovné češtiny. I. Morfologie*, *Nový encyklopedický slovník češtiny* a na kapitole *Partikule, jejich syntagmatika a kumulace v mluvené češtině* od Františka Čermáka uvedené v publikaci *Čeština v mluveném korpusu*.

Marek Nekula charakterizuje částice jako různorodou, uzavřenou skupinu synsémantických² slov, která nejsou součástí syntaktické struktury věty. Navíc musí platit, že tyto výrazy nemohou být přiřazeny k jiným synsémantickým slovním druhům, a sice k spojkám a předložkám. Zároveň však ani k synsémantickým a deiktickým adverbiím nebo citoslovcím. Pro částice je také charakteristická jejich funkce. Slouží totiž k zapojení výpovědi do širšího kontextu, kdy určitým způsobem modifikují význam, který je vyjádřen ostatními výrazovými prostředky dané výpovědi (Nekula 2017).

Podle Vondráčka však neplnovýznamovost v případě částic ještě nutně neznamená, že by neměli žádný sémantický obsah, jedná se spíše určité oslabení daného významu. To dokazuje i ta skutečnost že řada gramatik je právě na základě významu rozděluje do různých dalších podskupin (Vondráček 1999, s. 72).

Jan Táborský popisuje částice také jako skupinu neohebných synsémantických slov, jež nejsou součástí syntaktické stavby věty a která mohou ve výpovědi plnit mnoho odlišných funkcí, pro něž je ale společné to, že danou výpověď „*modifikují o specifický pragmatický rys, vyjadřují vztah mluvčího k výpovědi z hlediska jejího kontextu, obsahu, formy či z hlediska reality*“ (MSoČ, 2010, s. 295). Také Čermák

¹ Částice bývají často pojmenovány termínem **partikule** (např. Čermák 2008), který, jak uvádí Štěpánková, může být k termínu částice synonymní (např. *Velká akademická gramatika spisovné češtiny 2018* nebo *Nový encyklopedický slovník češtiny 2012 - 2018*), někdy je také tímto termínem označována pouze určitá podskupina částic, anebo může být termín partikule označením i širší skupiny slov, kam k nim mohou patřit i další synsémantická, neohebná a nesamostatná slova (Štěpánková 2014, s. 3).

² **Synsémantická** neboli neplnovýznamová slova *Nový encyklopedický slovník češtiny* popisuje jako slova, jejichž význam závisí na autosémantikách neboli slovech plnovýznamových. Mezi synsémantika řadíme zpravidla vedle částic také předložky a spojky (Hladká 2017).

popisuje jako hlavní pojící prvek této skupiny slov jejich schopnost vyjádřit různé pragmatické významy, jimiž mluvčí vyjadřuje subjektivní nebo objektivní postoj k povaze reality. S jejich pomocí může mluvčí vyjádřit například vůli, blízkost či vzdálenost od obsahu propozice nebo i emoce. Na základě těchto rozličných funkcí, jakou je například vyjádření jistoty, pravděpodobnosti, rozkazu, dovolení, zaujetí, obdivu, posměchu a mnoha dalších, jsou vymezeny jednotlivé typy a podtypy partikulí (viz 1.1 Klasifikace částic) (Čermák 2008, s. 64).

Komárek dále uvádí, že se mnohdy jedná o výrazy homonymní, které plní funkci jednoho z typů částic pouze v některých konkrétních kontextech. Jindy tyto formy plní funkci slovního druhu jiného (1.1.2 Vymezení částic oproti funkčně blízkým slovním druhům) nebo jiného podtypu částic. Zmiňuje také vysokou frekventovanost užití částic v češtině, a to především v projevu mluveném, kde říká, že se dokonce jedná o třetí nejfrekventovanější slovní druh. Přičemž některým částicím je vlastní to, že se téměř výhradně objevují buď v psaném, nebo v mluveném projevu (MSoČ 2010, s. 295).

MSoČ zmiňuje i další možné jazykové prostředky, s jejichž pomocí můžeme vyjádřit různé pragmatické rysy. Těmi jsou např. modální slovesa, budoucí čas sloves, použití víceslovných výrazů vsuvkového původu, jako je např. slovní spojení *pokud vím, zdá se, myslím, jestli se nemýlím*, a v neposlední řadě je vyzdvižena i role intonace, která může tyto rysy nést sama, nebo se v nějaké své konkrétní podobě vázat na určitou částici a spolu s ní některé pragmatické významy vyjadřovat (Ibid, s. 296).

Některé částice inklinují k určité pozici ve větě. Mnohdy je také můžeme navzájem kombinovat. Táborský označuje spojení částic, která se v jazyce ustálila za víceslovné částice, mezi něž řadí např. *no tak, přece jenom, třeba i, přeci jenom, dyž už* (Ibid., s. 295). Problematice kombinatoriky částic mezi sebou se více věnuje například František Čermák (Čermák 2008, s. 67 -70).

1.1 Klasifikace částic

Je zřejmé, že se jedná o skutečně různorodou a těžce uchopitelnou skupinu slov, kterou můžeme charakterizovat na základě celé řady jejich vlastností, přičemž v jednotlivých gramatikách češtiny se setkáváme s různými názory nejen na to, jak

částice dále dělit do jednotlivých podskupin, ale i na to, které výrazy k nim vlastně patří. Kupříkladu Miroslav Grepl k nim řadí i některé specifickým způsobem užitě větné výrazy neboli frazémy. V tomto případě hovoří o tzv. partikulizaci neboli zčásticování hlavní věty (1a-b) nebo i o partikulizaci vět vedlejších (1c), kdy dochází k zániku původního významu věty, která tím získává funkci partikulí a signalizuje, kromě jiného, zejména různé komunikační funkce výpovědi (PMČ 2008, s. 583-584).

- (1) a. *Dám za to krk, že nepřijde.*
- b. *To by tak scházelo, aby lhal!*
- c. *Když jinak nedáš, tak já tam tedy půjdu.*

Podle Nekuly vychází rozpor v dělení částic do jednotlivých podskupin především z toho, jaký význam přikládají jednotliví lingvisté při klasifikaci částic jejich formálnímu chování a také z toho, jakou funkci jednotlivým částicím přisuzují. Tu totiž někteří ztotožňují s funkcí zbytku výpovědi. Uvádí, že kupříkladu *Mluvnice češtiny 2* (dále jen MČ2) říká, že částice lze klasifikovat pouze podle kontextů, ve kterých vystupují (Nekula 2017).

Na klasifikaci, jež představuje MČ2 a která vychází z toho, že „*funkčně-sémantické distinktivní rysy částic jsou dány povahou komunikačních, textových vztahů částicemi vyjádřovaných*“ (MČ2 1986, s. 230) později navázali a dále jí rozvinuli např. Čermák (*Partikule, jejich syntagmatika a kumulace v mluvené češtině* 2008), Táborský (MSoČ 2010) a Vondráček (*Velká akademická gramatika spisovné češtiny* 2018). V tomto pojetí klasifikace částic je řada z nich polyfunkční, vzhledem k tomu, že distinktivní rysy jsou dány aktuálním kontextem, ve kterém se objeví.

Vedle toho Nekula v *Průruční mluvnici češtiny* (2008) a v *Novém encyklopedickém slovníku češtiny* (2017) představuje jinou klasifikaci, kdy částice do jednotlivých podskupin zařazuje „*podle funkce částic ve výpovědi, tj. ve vztahu k propozičnímu obsahu a ilokační roli výpovědi s přihlédnutím k syntaktickému chování a zvukovým vlastnostem částic, a podle způsobu implikace kontextu, resp. zapojení kontextu do interpretace výpovědi*“ (Nekula 2017).

Oba tyto přístupy, jednak tedy to dělení, které zohledňuje pouze funkce dané částice a to které zohledňuje i formální vlastnosti částic, je blíže představeno

v následující podkapitole, která se zaměřuje na konkrétní klasifikaci částic ve dvou mluvnících češtiny, kdy každá z nich představuje právě jeden ze zmiňovaných přístupů.

1.1.1 Klasifikace částic v Mluvnici současné češtiny

Táborský částice rozděluje celkem do pěti základních podskupin, a sice na částice členící text, hodnotící, pocitové, postojové a zesilovací (MSoČ, 2010, s. 296 - 298).

Částice členící text užíváme zpravidla, pokud chceme označit začátek promluvy (např. *tak*) nebo vnitřně strukturovat informaci, kterou daný text nese (např. *zaprvé*). Zároveň se užívají jako tzv. výplňková slova (např. *zkrátka*).

Částicemi hodnotícími neboli evaluativními původce promluvy může hodnotit kupříkladu její úspěšnost, vhodnost, uspokojivost, ne/očekávanost a oprávněnost. Patří sem například tyto částice: *chválabohu, vždyť*.

Částice pocitové neboli emocionální mluvčí užívá k vyjádření vlastních, tedy ryze subjektivních emocí, které pociťuje buď vůči obsahu dané výpovědi, nebo i k ostatním složkám komunikace. Může se jednat o emoci radosti či uspokojení (např. *bohudík, naštěstí*), zklamání či lítosti (např. *naneštěstí, bohužel*), úlevy (např. *ještě že*), obavy (např. *aby*) nebo důvěru (např. *však*).

V případě postojových neboli modálních částic MSoČ uvádí poměrně dosti obsáhlý seznam těchto částic, které i dále rozděluje na celou řadu podtypů. Prvním z nich jsou částice postojové faktuelní neboli veritativní, jejichž užitím mluvčí vyjadřujeme vztah k obsahu dané výpovědi s ohledem k tomu, jak moc si je jist, že je platná. Na této jakési škále platnosti se nachází různé další podtypy faktuelních částic, a sice částice vyjadřující určitý stupeň jistoty nebo pravdivosti (např. *nesporně, doopravdy*), částice vyjadřující pravděpodobnost a pochybnosti (např. *možná, nejspíš, nepochybně*), částice užívané k vyjádření otázky nebo ověřování (např. *vid', že, ne*), k zpřesnění a potvrzení (např. *totiž, zvláště*), takové, které vyjadřují změnu platnosti nebo ekvivalenci (např. *eventuálně, naopak, přirozeně, takřikajíc*) a konečně ty částice, jež používáme pro vyjádření jisté míry nezávislosti a přípustky (např. *beztak, ostatně, prostě*). Druhým podtypem modálních částic jsou částice postojové volní neboli voluntativní, jež jsou projevem vůle mluvčího, který je zpravidla užívá za

účelem dosažení konkrétního cíle. Pod ně se řadí další podtypy částic volných, s jejichž pomocí vyjadřujeme například rozkaz, zákaz nebo dovolení (např. *ať, klidně, nuže*), přání (např. *ať, kéž, kdyby, necht'*), radu (např. *raději, kdyby radši*) nebo lhostejnost k obsahu (*řekněme, třeba, dejme tomu*). Třetím a zároveň posledním podtypem modálních částic jsou částice výrazové neboli expresivní, jimiž je vyjádřen postoj mluvčího k obsahu výpovědi. Sem patří zaujetí (např. *namouduši*), resumování a reference k předchozímu kontextu (např. *prostě, zkrátka, nakonec*) a zdrženlivost (např. *koneckonců*).

Posledním podtypem jsou částice zesilovací neboli intenzifikační, kterými zesilujeme nebo oslabujeme intenzitu nějaké vlastnosti. K nim řadí například částice *nadmíru, příliš, zcela, krapet, poněkud, málo* (MSoČ, 2010, s. 296 - 298).

1.1.2 Klasifikace částic v Příruční mluvnici češtiny

Marek Nekula v *Příruční mluvnici češtiny* (dále jen PMČ) částice rozděluje do jednotlivých podskupin na základě jejich formálních vlastností a různých funkcí, jež závisí na ostatních jazykových prostředcích dané výpovědi, jejím obsahu a i na mimojazykových souvislostech. Jedná se o na sedm základních skupin částic, a sice o částice vytykácí, intenzifikační, odpověďové, negační, modální, práci, a modifikační. Navíc k nim řadí také tzv. větná adverbia (PMČ, 2008, s. 358 - 359).

Vytykácí částice (*a(le)spoň, ausgerechnet, i, jedině, jen, (ob)zvlášť, pouze, právě, především, přímo, přinejmenším, rovněž, také, výhradně, zrovna...*) Nekula popisuje jako ty částice, které zdůrazňují část výpovědi, k níž se vážou. Říká, že „*ve spojení s výrazem, na který se vztahují, implikují vytykácí částice skutečnosti, které jsou předpokladem (presupozicí) jejich smysluplného užití ve výpovědi*“ (PMČ, 2008, 361). Tuto jejich schopnost dobře ukazuje např. na větě (2a), kdy původce promluvy pomocí vytykácí částice *jen* implikuje, že nikdo z ostatních pozvaných nepřišel.

- (2) a. *Z pozvaných k nám přišel jen Martin.*

Tuto podskupinu částic dále rozděluje na vytykácí částice restriktivní neboli omezující, např. *jen, pouze, výhradně*, a na vytykácí částice aditivní neboli přičleňovací, např. *rovněž* nebo *také*. PMČ také uvádí, že vytykácí částice jsou součástí větného členu, kterému předcházejí a z tohoto důvodu se může toto seskupení slov ve větě

přesouvat pouze jako celek. To platí i v případě, kdy se vytýkací částice objeví v odpovědi na otázku. I tehdy musí stát v kombinaci s výrazem, který vytýkají (3a) (PMČ, 2008, s. 361).

(3) a. *Přišel tam nakonec někdo? - Jen Martin.*

Podobnou funkci jako vytýkací částice mají i částice, kterým se někdy říká temporální, mezi které patří slova *ještě*, *teprv(e)* a *už*. Tyto částice přidávají k příslovečnému určení času, jež akcentují, i význam určitého očekávání mluvčího. Například ve větě (4a) temporální částice *už* implikuje to, že původce výpovědi její návrat očekával až v neděli (PMČ, 2008, s. 362).

(4) a. *Vrátila se už v sobotu.*

Dále Nekula vyčleňuje skupinu částic intenzifikačních (*celkem*, *docela*, *dost*, *hodně*, *kapánek/kapičku*, *málo*, *moc*, *nanejvýš*, *naprosto*, *poněkud*, *příliš*, *úplně*, *velice*, *velmi*, *trochu/trošku/trošinku/trošičku*, *zcela...*). Ty charakterizuje jako slova, která upřesňují intenzitu určité vlastnosti, která je vyjádřena zpravidla přídavnými jmény (5a), intenzitu okolností vyjádřené příslovcem (5b) a v jistých případech i intenzitu děje vyjádřeného slovesem (5c) (PMČ, 2008, s. 359 - 360).

(5) a. *Je to velmi zajímavá podívaná.*

b. *Necítila se moc dobře.*

c. *Po určité době si na to docela zvykla.*

Následně částice tohoto typu rozděluje do několika podskupin, a sice na ty, které intenzitu zesilují, např. *hodně*, *nanejvýš*, a na ty, jež jí oslabují, např. *trochu*, *celkem*, *docela*. Některé z nich mohou v různých kontextech plnit obě tyto funkce, jak funkci intenzifikační (6a), tak i oslabující (6b) (PMČ, 20018, s. 360).

(6) a. *Je to docela prosté.*

b. *Ze začátku to šlo docela dobře.*

Třetím typem jsou částice odpověďové (*ano*, *ne*), tedy ty, kterými odpovídáme na zjišťovací tázací věty (7a). PMČ také uvádí několik možných dalších výrazů, které plní funkci kladné odpověďové částice *ano*, a sice hovorové výrazy *jo*, *no*, *no ba*, *baže*, *jojo* a archaické (*no*) *bať*. Mohou se také použít ve zdvojené formě, např. *nene*, *ne a ne*

či v jiné kombinaci částic, kdy pak vyjadřují další významová zabarvení, např. zdráhavé přitakání (*ale jo*) nebo nejisté odmítnutí (*asi ne*) (PMČ, 2008, s. 365).

(7) a. *Řekneš jí to? - Ano./Ne.*

Zvláštním druhem částic, který vymezuje česká lingvistika, jsou tzv. negační částice (*ne, nikoli(v)*), které slouží k negování pouze části věty (8a)

(8) a. *Byla zraněná, ale nikoli poražená.*

Modální částice (*asi, snad, nejspíš, jistě, zajisté, možná, pravděpodobně...*) Nekula charakterizuje jako taková slova, která mohou vyjadřovat tzv. jistotně modální postoj. Mluvčí jimi říká to, jak si je jist obsahem dané výpovědi. Použitím těchto částic tedy vyjadřujeme různou míru pravděpodobnosti výpovědního obsahu, kdy se jednotlivé modální částice nachází na různých místech na škále pravděpodobnosti. Jejich kombinací s částicemi odpověďovými, anebo v případě kladných odpovědí často i bez nich, můžeme také reagovat na zjišťovací tázací věty (9a) (PMČ, 2008, s. 359).

(9) a. *Půjdeš tam s námi? - Snad / Možná ano / Nejspíš ne.*

Dalším typem, který PMČ vyčleňuje, jsou takzvané práci neboli optativní částice (*kěž* a spíše archaické *bodejž*). Které vždy stojí na začátku pracích vět a podílí se tedy na vyjádření práciho postoje mluvčího (PMČ, 2008, s. 366 & 628).

Posledním typem částic, které jsou v PMČ uvedeny, jsou modifikační částice (*ale, copak, jen, klidně, pěkně, prostě, přece, taky, teda, vlastně...*), jež Nekula vymezuje především pomocí jejich společné funkce prostředků, které se podílí na tvorbě tzv. komunikačních výpovědních forem. Modifikačními částicemi v kombinaci s dalšími výrazovými prostředky, jako je například modus nebo intonace, tedy mluvčí vyjadřuje jaký je záměr této jeho konkrétní promluvy. Ony sami určitým způsobem komentují obsah výpovědi, kterou situují do širokého kontextu. S jejich pomocí můžeme dosáhnout určitých pragmatických efektů a dále tak modifikovat konkrétní typ věty, jako například zesílení rozkazovací věty v povel. Obsah, který je jimi vyjádřen, můžeme v rámci daného kontextu relativně snadno parafrázovat.

V případě, že se nejedná o některou z výjimek, jako jsou například věty rozkazovací (10d) nebo emocionálně zbarvené věty (10g), nemohou modifikační částice zpravidla stát na začátku věty. Nemohou také tvořit věty samostatně a obvykle

nejsou nositeli větného přízvuku. Tato slova jsou vždy homonymní s jinými slovními druhy či ostatními typy částic, např. spojky (10a-b), příslovci (10c-d), vytykácími částicemi (10e-f) a dalšími. Často také tvoří ustálené kombinace s ostatními částicemi (PMČ, 2008, s. 362-364).

- (10) a. *Petr přijel, **ale** Marie zůstala raději doma.* (spojka)
b. *To jsou **ale** vousy.* (modifikační částice)
c. *Mluv **klidně**.* (příslovce)
d. ***Klidně** mluv!* (modifikační částice)
e. ***Právě** on mi tady bude chybět.* (vytykácí částice)
f. *Vy se do toho **právě** nepletěte.* (modifikační částice)
g. ***Přece** jsme o tom plánu už jednou mluvili!*

Nekula dále uvádí, že modifikační částice v kladných větách zpravidla stojí mezi její tématickou a rématickou částí a lze je proto považovat za rematizátory, to dokazuje i skutečnost, že v případě, kdy ve větě posuneme modifikační částice, dojde automaticky i k posunu větného přízvuku a tím i samotného rématu, jak dokazuje na následujícím příkladu (11a) (PMČ, 2008, s. 641 - 642).

- (11) a. *O tom plánu jsme **přece** 'už jednou mluvili.*
*O tom plánu jsme už **přece** 'jednou mluvili.*
*O tom plánu jsme už jednou **přece** 'mluvili.*

1.2 Vymezení částic oproti funkčně blízkým slovním druhům

Často se setkáváme s charakteristikou částic, která se dosti zakládá na jejich negativním vymezení vůči předložkám a spojkám, tedy ostatním synsémantickým slovním druhům, a vůči citoslovcím. Můžeme říci, že se nejedná o popis toho, jaké částice jako slovní druh jsou, ale spíše je pojí to, čím vlastně nejsou. Zároveň se také setkáváme se slovními formami, které v jednom kontextu jsou částicemi a v jiném jimi nejsou, jsou to slova homonymní. MČ2 uvádí, že ze všech částic je přibližně jedna jejich čtvrtina homonymní se slovy, která zpravidla řadíme do skupin jiných slovních druhů. (MČ2 1986, s. 228). V případě modifikačních částic, jak je popisuje PMČ, můžeme dokonce hovořit o homonymii u všech částic, které sem Nekula řadí, ať už se jedná o formální shodu s výrazy primárně řazenými k jiným slovním druhům nebo k jiným kategoriím částic (PMČ 2008, s. 362). Existuje celá řada sporných užití těchto slov, kdy je poměrně komplikované přesné určení toho, o jaký slovní druh se v konkrétním kontextu jedná. Týká se to především případů, kdy je třeba odlišit, zda se jedná o částici nebo o příslovce, o částici nebo o spojku a okrajově také zda se jedná o částici nebo o citoslovce. Následující dělení modifikačních částic se zakládá na práci Marka Nekuly (PMČ 2008, s. 132 - 134).

Jednotlivé modifikační částice shrnuje následující tabulka (tabulka č. 1). Údaje v ní se zakládají na pojednáních o modifikačních částicích Marka Nekuly v PMČ (PMČ 2008, s. 132 - 134) a v *Novém encyklopedickém slovníku češtiny* (Nekula 2017). Jednotlivé příklady byly převzaty z korpusu InterCorp. Blíže se dále zaměřujeme na teoretický popis pouze konkrétních modifikačních částic, jež byly zvoleny pro kontrastivní analýzu v praktické části, a sice na tato slova: *ale*, *však*, *prostě*, *přece* a *vlastně*.

Tabulka č. 1: Modifikační částice v češtině

Modifikační částice	příklad užití modifikační částice ve větě
MČ homonymní s jedním slovním druhem:	
MČ homonymní se spojkami:	
<i>ale</i>	<i>To je ale divná kniha!</i>
<i>však</i>	<i>Však já taky žádný román psát nechci!</i>
MČ homonymní s adverbii:	
<i>klidně</i>	<i>Klidně zavolejte, jestli si o tom budete chtít promluvit.</i>
<i>pěkně</i>	<i>Pěkně se tu uč a buď hodný, dokud se nevrátíme.</i>
<i>prostě</i>	<i>Prostě si nemůžeš dovolit, aby ti selhaly nervy.</i>

MČ homonymní se spojovacím adverbem: tedy/teda	<i>Ty jsi teda případ.</i>
MČ homonymní s tázacím zájmenem: <i>copak</i>	<i>Copak něco slavíme?</i>
MČ homonymní s jiným typem částic:	
MČ homonymní s vytýkáací částicí: zrovna	<i>Na to se tě zrovna chci zeptat.</i>
MČ homonymní s modální částicí: snad	<i>To je snad vtip.</i>
MČ homonymní s jiným slovním druhem a s jiným typem částic:	
MČ homonymní s adverbem a vytýkáací částicí: právě přece také/taky	<i>Váš názor mě právě nezajímá. Vždyť přece o ní mluví. Ty jsi mi taky případ.</i>
MČ homonymní s vytýkáacím adverbem a intenzifikační částicí: tak	<i>Kdyby ses tak na chvíli probudila, abych ti to mohl říct.</i>
MČ homonymní se spojkou a vytýkáací částicí: jen	<i>Jen si klidně hrajte.</i>
+ další MČ: vlastně holt	<i>Kolik je to vlastně let? No, maté holt kliku.</i>

Zdroj: Vlastní zpracování

1.2.1 Modifikační částice homonymní se spojkami

Podle Bauera mnoho spojek vzniklo z jiných slovních druhů, např. z částic, příslovcí, vztažných zájmen, a v několika případech dokonce i z tvarů slov ohebných. Přičemž je někdy poměrně těžké tyto výrazy od sebe odlišit i vzhledem k tomu, že se mnohdy do jisté míry zachovala funkce původního slova. V případě částic a spojek je pomyslná hranice mezi těmito dvěma slovními druhy poměrně tenká, vzhledem k častým přechodům těsto slov v průběhu vývoje jazyka, ať už od částic ke spojkám, nebo naopak (Bauer 1964, s. 131).

Spojky se od částic, jež mají výraznou funkci pragmatickou, liší především svojí syntaktickou funkcí ve stavbě věty či celé promluvy. Spojky propojují věty a/nebo větné členy, tzn. že propojují dvě samostatné syntaktické jednotky v jeden celek. Oproti tomu částice zpravidla určitým způsobem modifikují pouze jednu syntaktickou jednotku, tedy jedno slovo nebo i spojení více slov (Štěpánková 2014, s. 7). MČ2 vymezuje jako kritérium pro rozlišení těchto dvou slovních druhů to, že částice samostatnou vyhraněnou spojovací funkci nemají. Ovšem některé částice mohou být

součástí nebo i samy mít funkci spojovacích výrazů, tedy propojovat věty a větné členy, nebo mohou takto propojovat jednotky textové a tedy mít i funkci tzv. připojovacích konektorů (MČ 2, s. 229). MČ3 uvádí, že celá řada propojovacích prostředků svou funkcí a významem osciluje právě mezi těmito dvěma slovními druhy, např. *jen, zrovna, přece* (MČ3 1987, s. 706). Bauer říká, že „*přechody vznikají tam, kde spojovací slovo vyjadřuje nejen vztah mezi větami, ale zároveň i modální nebo citový ráz propojované věty, nebo tam, kde se něco vytyká zřetelně na pozadí jevů téhož druhu, v jazykovém projevu předtím vyjádřeným.*“ (Bauer 1964, s. 133).

Štěpánková přibližuje problematiku rozlišení částic a spojek mimo jiné na příkladu slova *ale*. Říká, že se dané slovo pohybuje na jakési škále spojka - částice. V případě, že *ale* stojí na začátku věty, která je součástí souvětí, jedná se o spojku souřadící, která vyjadřuje vztah odporovací (12a). *Ale* také může vyjadřovat vztah odporovací mezi dvěma samostatnými větami, kdy se tedy nejedná o souvětí (12b). V tomto (druhém) případě *ale* považuje za částici, kdy říká, že před ním je delší pauza, je více zdůrazněno než v prvním případě a také je oslabena jeho spojovací funkce. Třetím a zároveň posledním příkladem užití *ale* na začátku věty, který je zde popsán, je jeho umístění na začátek samostatné věty, kdy jej také označuje za částici (12c) (Štěpánková 2014, s. 7). Avšak Bauer říká, že u takovýchto slov, tedy souřadících spojek užitých na začátku samostatné věty či souvětí, např. (12b), stále dominuje jejich funkce spojovací, respektive navazovací na předchozí text, a proto je zařazuje mezi spojky. Ovšem objevují se i taková užití těchto slov, kdy dominuje jejich funkce uvozovací, tedy funkce částic uvádět větu, např. (12c). *Ale* vzhledem k významové podobnosti obou případů tato slova hodnotí jako spojky s dvojí funkcí, a sice funkcí spojek a částic, kdy říká, že se nejedná o homonyma (Bauer 1964, s. 133-134).

- (12) a. *Nebyla to přítelkyně, ale nějaká kamarádka nebo příbuzná.*
b. *Přítelkyně to nebyla. Ale kamarádka ano.*
c. *Ale to přece není možné!*

V případě užití *ale* uprostřed věty, které uvádí Nekula (13a), je však jednoznačně dominantní vyjádření postoje mluvčího, tedy citového rázu nad spojovací funkcí, i proto je zde *ale* hodnoceno jako modifikační částice (Nekula 2008, s. 362). Jedná se homonymum, tedy o „*stejně znějící slovo s různými funkcemi a různou*

slovnědruhovou příslušností“ (Bauer 1964, s. 131), ke spojce *ale*, která se objevuje například ve větě (16a).

(13) a. *To jsou **ale** vousy!*

Spojky a spojovací výrazy adverbiální povahy použité na začátku samostatných vět Nekula označuje za tzv. navazovací částice. Ty se objevují v samostatných větách a propojují dva úseky textu. S jejich pomocí nejenom formálně navazujeme na předchozí text nebo kontext, ale kupříkladu jimi i zavádíme nové téma (14d) (Nekula 2008, s. 693). Právě nové téma se zavádí nebo se navazuje na předchozí repliku také pomocí modifikačních částic.

(14) d. *A: ...chtěl bych vám ted' ukázat ještě jednu pamětihodnost našeho města, kvůli níž přijíždějí návštěvníci ze všech stran...*
B: A kolik že je ted' vlastně hodin?

1.2.2 Modifikační částice homonymní s adverbii

Základní charakteristická vlastnost, která je vlastní adverbiiím a která naopak chybí částicím, je jejich schopnost být větným členem. Jak uvádí Štěpánková, mnoho částic bylo dříve považováno právě za příslovce (Štěpánková 2014, s. 6). Podle Vondráčka vzniká problém rozlišení adverbiií a částic především v tom případě, že se jedná o měrová a takzvaná větná adverbia (Vondráček 1999, s.72).

V PMČ v kapitole věnované částicím jsou uvedena právě také větná adverbia, mezi něž se řadí jak adverbia, tak i částice. Tyto výrazy se od ostatních adverbiií liší především tím, že se vztahují k větě jako celku a nejsou tedy pouze okolnostmi vztahujícími se ke slovesům, adjektivům nebo adverbiiím jako je tomu u většiny příslovcí a zároveň také tím, že je můžeme vyčlenit mimo syntaktickou strukturu dané věty (15a), kromě toho se na ně ani nemůžeme zeptat či je negovat. Tím vším se tyto výrazy odlišují od běžných adverbiií.

(15) a. ***Bohužel** se ještě nevyjádřila.*
***Bohužel**, ještě se nevyjádřila.*

Takovouto povahu mají a mezi větná adverbia se proto řadí kupříkladu modální adverbia, která vyjadřují emocionální postoj mluvčího k obsahu věty jako celku

a jeho hodnocení, jako například *bohužel, naštěstí, rád*. Dále sem řadíme také některá spojovací adverbia, např. (*a/ale*) *přece, přesto*, a mimo jiné také pár částic, které mají podobnou funkci jako modifikační částice, těmi jsou například výrazy *každopádně* či *ovšem* (PMČ, 2008, s. 366 - 367).

Štěpánková dále upozorňuje na to, že v některých případech je bez širšího kontextu určení toho, zda se jedná o částici nebo o příslovce dosti obtížné. Uvádí zde Vondráčkův příklad věty (16a), na kterém tento problém blíže ukazuje. V této větě slovo *vážně* může být adverbium s významem "těžce či závažně" ale také může být částicí s významem "opravdu" (Ibid., s. 6-7)

(16) a. *Pan Novák je vážně nemocný.*

Mezi modifikační částice, které jsou homonymní s adverbii PMČ řadí *klidně, pěkně, prostě, přece, tedy/ teda*. Dále pak i slovní formy, které mohou mít funkce i dalších slovních druhů, nejenom tedy modifikačních částic a adverbií. Jedná se o modifikační částice, které jsou homonymní nejen s příslovci, ale i s vytykácími částicemi: *právě* a *také/ taky*, dále pak o ty, které jsou homonymní i s intenzifikačními částicemi: *tak* (PMČ 2008, s. 362).

V případě adverbií, která jsou homonymní s modifikačními částicemi, není vzájemné rozlišení tak problematické, jako je tomu u ostatních skupin, např. (17a-b).

(17) a. *Seděla klidně. Téměř se nehýbala.* - adverbium

b. *Klidně si sedni, jestli tě bolí nohy.* - modifikační částice

Vondráček uvádí dvě pomocná kritéria pro rozlišení příslovcí míry a částic měrových hodnotících. Prvním z nich je ta skutečnost, že částice zpravidla nemohou být v záporu a druhým je jiný slovosled ve větě, kdy je tato slovní forma užitá ve formě částice (Vondráček 1999, s. 72-73). Tato kritéria můžeme uplatnit i v případě rozlišení výše zmíněné dvojice slov, tedy příslovce a modifikační částice. Tuto skutečnost dokazují následující příklady. Adverbium můžeme negovat a může stát jak před, tak i za slovesem, přičemž se význam věty v češtině v závislosti na jeho postavení nemění (18a). Oproti tomu modifikační částici *klidně* negovat nemůžeme (18b), ani ji nemůžeme umístit až za sloveso (18c). V případě (18c) by sice daná věta smysl dávala, avšak už by se nejednalo o částici, ale právě o adverbium. Mluvčí by touto větou

říkal příjemci, jak si má sednout a nikoli to, že si vůbec může sednou, že mu to nevádí, jak je tomu ve větě (24b).

(18) a. *Seděla (ne)klidně. / (Ne)klidně seděla.*

b. **Neklidně si sedni. /*

c. *?Sedni si klidně.*

Rozhodujícím kritériem pro určení slova jako adverbia, které mimo jiných také popisují Zavadil a Čermák, je jeho schopnost vyjadřovat příznaky příznaků substancí, tedy příznaky vlastností a procesuální, anebo i příznaky těchto příznaků (Zavadil a Čermák 2010, s. 135 - 136). Vztahují se tedy zpravidla buď k adjektivům, slovesům, anebo jiným adverbium. Podle Vondráčka je funkcí částic vyjadřovat postoj mluvčího k celé větě či její části, kterou určitým způsobem modifikuje. Konkrétní klasifikace těchto dvou homonymních výrazů se vždy zakládá na posouzení v širším kontextu, a to jak výpovědním, tak i situačním (Vondráček 1999, s. 78).

1.2.3 Modifikační částice homonymní s citoslovci

Nekula žádnou modifikační částici, která by bylo homonymní s citoslovcem neuvádí. Tato podkapitola je zde uvedeno pro určitou úplnost výkladu o homonymii částic. Podle Nekuly se citoslovce od částic odlišují především tím, že mohou samostatně utvářet výpovědi nevětné povahy (19a) nebo i ve větě nabývat větněčlenské platnosti (19b) (Nekula 2017). Ovšem, jak uvádí Štěpánková, toto vymezení které vlastně říká, že částice samostatně výpovědi tvořit nemohou, je poměrně sporné s ohledem na částice odpověďové, které samostatně výpověď tvořit mohou (19c) (Štěpánková 2014, s. 8).

(19) a. *Hurá! Povedlo se to!*

b. *Šup tam s tím.*

c. *Už jsi mu to řekla? - Ne.*

2 Modifikační částice z pohledu španělské jazykovědy

Jana Králová uvádí, že zatímco čeština je jazykem poměrně bohatým na částice (šp. *partículas*), které se hojně používají jak v mluveném, tak i v psaném projevu a plní celou řadu různých funkcí, např. vyjadřují postoj mluvčího k obsahu dané výpovědi nebo ke způsobu jakým je členěna, ve španělštině je takovýchto prostředků méně a méně často se používají, a to i vzhledem k tomu, že španělština disponuje kategorií členu, který plní i zdůrazňovací funkci, jež lze také vyjádřit pomocí tzv. vytykáčích konstrukcí (Králová 1999, s. 162).

Španělská lingvistika zpravidla nevyděluje slova typu částic jako specifický slovní druh. Můžeme se tedy setkat s celou řadou různých skupin s rozličnými pojmenováními, do kterých jednotliví hispanisté takovéto prvky řadí. Ve španělštině se nejedná o homogenní skupinu slov. Prvky, které v češtině hodnotíme jako modifikační částice, jsou ve španělských gramatikách řazeny do různých skupin slov, jako například konektorů či diskurzivních ukazatelů, které byly optikou gramatiky vyděleny z třídy větných adverbíí a výrazů. Následující část této práce se zaměřuje na představení různých pojetí této problematiky ve španělských gramatikách.

2.1 Španělská královská akademie

Jako první si dovoluujeme zařadit pojetí této problematiky, které představuje Španělská královská akademie (Real Academia Española, dále jen RAE) ve své gramatice s názvem *Nueva gramática de la lengua española*.

RAE vyděluje v rámci poměrně obsáhlé a nestejnorodé skupiny příslovčí takzvaná větná adverbia (šp. *adverbios oracionales*). Tato slova a slovní spojení sama mohou zahrnovat významový obsah celé věty nebo se vztahovat k větě jako celku, kdy určitým způsobem modifikují její význam. Větná adverbia jsou zde rozdělena do tří dílčích skupin, a sice na adverbia mluvního aktu (šp. *adverbios de la enunciación o del acto verbal*, někdy také nazývané *adverbios de modalidad*), tématická a topikalizační adverbia (šp. *adverbios temáticos o de tópico*) a na adverbia výpovědi (šp. *adverbios del enunciado*) (RAE-ASALE 2009, s. 2 344).

2.1.1 *Adverbios de la enunciación o del acto verbal*

Adverbia mluvního aktu vyjadřují významy, které poukazují na některou ze složek mluvních aktů. Ty RAE definuje takto: „*Se llaman actos de habla las acciones que se llevan a cabo empleando palabras, muy a menudo usándolas en su función apelativa, pero también en diversas manifestaciones que adquieren convencionalmente un valor institucionlaizado*“ (RAE-ASALE 2009, s. 3119). Adverbia mluvního aktu RAE dále rozděluje na tři podskupiny podle toho, zda se orientují na mluvčího, příjemce či případně na samotnou zprávu. Adverbia mluveného aktu orientovaná na mluvčího (šp. *los orientados hacia el hablante*) vyjadřují jeho postoj k obsahu sdělení, kdy například slovy *francamente*, *sinceramente* a *honestamente* mluvčí říká, že má dobré úmysly nebo to, že to, co říká, myslí upřímně (20a). Výše uvedená větná adverbia se mohou ve větách tázacích (20b) a rozkazovacích objevit také ve funkci adverbii orientovaných na příjemce (šp. *los orientados hacia el oyente*) (Ibid., s. 2345).

- (20) a. *No puedo, **honradamente**, dejar de hablar con él.*
b. ***Sinceramente**, ¿quieres saber lo que pienso de Garama?*

Ve chvíli, kdy adverbia mluvního aktu orientovaná na mluvčího či příjemce nestojí mimo syntaktickou strukturu věty, ale rozvíjejí sloveso, které je ve větě explicitně vyjádřeno, stávají se zpravidla součástí verbálního syntagmatu jako příslovečná určení a za adverbia mluvního aktu už je nepovažujeme (21a). Tyto výrazy mohou také rozvíjet jiný člen věty, a to ten, který má větněčlenskou funkci ve větě. V takovém případě však už nejsou hodnocena jako adverbia mluvního aktu, např. (21b) (Ibid., s. 2345 - 2346).

- (21) a. *Pero no solo fue por él que me alegré, que si vamos a hablar sinceramente hay que decirlo todo.*
b. ***Francamente**, no sé qué decirte. - adverbio de la enunciación*
De a poco fue recorriendo las blancas paredes de una habitación
***francamente** acogedora. - adverbio de grado*

Někdy se vyčleňují také akverbia a adverbiální vazby mluvního aktu orientovaná na zprávu (šp. *los orientados hacia el mensaje*). Ta se však zároveň nepřestávají orientovat na jednoho z účastníků promluvy, např. (22a) (Ibid., s. 2346).

- (22) a. ***Sin rodeos**, lo que quiero que hagas es lo siguiente.*

2.1.2 *Adverbios temáticos o de tópico*

Druhým typem větných adverbíí jsou takzvaná adverbia tématická nebo topikalizační. Jedná se o příslovce, která se objeví v pozici tématu, např. (23a). Tuto funkci může zastávat celá řada různých adverbíí, která zpravidla modifikují přísudek slovesný, jako například adverbia času, způsobu.

(23) a. Lentamente, la nieve empezó a cubrir los tejados.

2.1.3 *Adverbios del enunciado*

Třetím a zároveň posledním typem větných adverbíí, který RAE uvádí, jsou takzvaná adverbia výpovědi. Ta jsou charakterizována jako slova, jimiž můžeme vyjádřit většinu možných postojů mluvčího k obsahu výpovědi. Mohou tedy vyjadřovat určité hodnocení, relativnost pravdivosti dané výpovědi nebo i posílit nebo zmírnit její obsah. Na základě těchto různých postojů mluvčího k obsahu výpovědi. RAE rozděluje adverbia výpovědi na tři podskupiny, a sice na hodnotící adverbia (šp. *adverbios evaluativos*), modální adverbia (šp. *modales o modalizadores*) a adverbia evidenciality (šp. *evidenciales*). Hranice mezi modálními adverbii a adverbii evidenciality nejsou vždy jasně patrné a i proto řada autorů přiřazuje adverbia evidenciality do skupiny druhé (RAE-ASALE 2009, s. 2348).

Adverbia výpovědi se obvykle neobjevují v jiných typech vět, než je věta oznamovací (24a). Zároveň je také nemůžeme negovat (24b). Tato pravidla však neplatí vždy (24c-d). Hodnotící adverbia oddělujeme pauzou, v textu čárkami (24e) (Ibid., s. 2348 - 2349).

- (24) a. **Naturalmente*, ¿está enamorada?
b. **La noticia no les llegó posiblemente*.
c. ¿*Su nombre no empezará, por casualidad*, con la letra C?
d. ¿*Se besaban tal vez*?
e. *Todo terminó, lamentablemente*.

Prvním typem adverbíí výpovědi jsou takzvaná *hodnotící adverbia*, kterými mluvčí vyjadřuje pozitivní nebo negativní hodnocení obsahu výpovědi. Patří k nim například tato příslovce: *milagrosamente*, *por fortuna*, *lamentablemente*, *por suerte*,

tristemente a *curiosamente*. Mohou stát jak na začátku, tak uprostřed nebo i na konci věty. K adverbii tohoto typu řadíme vedle těch, která vyjadřují pozitivní a negativní hodnocení mluvčího i ta, kterými mluvčí vyjadřuje, zda daná výpověď naplňuje to, co očekával, že se má nebo může stát, např. *asombrosamente*, *extrañamente*, *lógicamente*, *inconcediblemente*, *naturalmente* a *inexplicablemente* (RAE-ASALE 2009, s. 2350).

Modální adverbia jsou zde popsána jako ta, která na základě vnějších faktorů činí relativní pravdivost, respektive i nepravdivost, obsahu výpovědi. Kupříkladu jsou zde uvedena slova: *posiblemente*, *tal vez* a *necesariamente*. Význam těchto příslovčí je podobný významu modálních sloves, kupříkladu adverbium *posiblemente* slovesu *poder*. Zároveň můžeme také vyjádřit tento význam pomocí slovesných opisných vazeb, které vyjadřují modalitu. To je patrné i z následujícího příkladu (25a), kde je význam obou vět stejný (Ibid., s. 2350) Poměrně častá je ve španělštině kombinace adverbii a opisných slovesných vazeb, které vlastně vyjadřují to samé, v jedné větě (25b) (Ibid., s. 2113).

(25) a. ***Posiblemente***, *las cosas son así.*

Las cosas pueden ser así.

b. *Tenemos que hablar con policía, necesariamente.*

Tato adverbia mohou vyjadřovat mimo jiné věrohodnost či přesvědčivost, pravděpodobnost a nejistotu. Řadíme k nim i příslovce pochybnosti (šp. *adverbios de duda*), která jsou vlastně vyjádřením možnosti, že něco může tak být, nebo nemusí, např. *quizá(s)* (26a), *tal vez*, *a lo mejor* (nebo *a la mejor*), *acaso*, *lo mismo*, *igual* (Ibid., s. 2352).

(26) a. *Cabía preguntarse si necesitaba más una madre que una compañera, pero **quizá** buscaba las dos cosas.*

Třetí skupina adverbii výpovědi, tedy adverbia evidenciality mohou posilovat či naopak zmírňovat obsah konkrétního tvrzení, jehož pravdivost či naopak nepravdivost ukazují jako evidentní, např. *naturalmente*, *sin duda*, nebo hypotetickou, např. *al parecer*, *por lo visto*, *supuestamente*, *aparentemente*, *teóricamente* (27a) (RAE-ASALE 2009, s. 2352).

(27) a. ***Teóricamente***, *más de la mitad de los cadetes de la primera deberían ser llamados ante el Consejo de Oficinas.*

Celá řada adverbíí evidenciality může v určitých kontextech dodávat důraz vedlejším větám substantivním, např. *claro que...*, *por supuesto que...*, *evidentemente que* (Ibid., s. 2354).

Podle RAE mohou adverbia výpovědi také plnit funkci aktualizátorů, když se vztahují ke konkrétnímu jednomu komponentu dané věty. Tato schopnost je připisována především modálním adverbíím a adverbíím evidenciality. Adverbia evidenciality a mnoho modálních adverbíí se používá také jako odpověď na otázku (28a) (Ibid., s. 2352).

(28) a. *-¿Lo conoce? -Por supuesto, -respondió Doazan, malhumorado.*

2.2 Diccionario de partículas discursivas del español

Dalším španělským zdrojem, který zde uvádíme je *Slovník španělských diskurzivních částic* (šp. Diccionario de partículas discursivas del español), který je bezpochyby jednou z nejrozsáhlejších prací zaměřených na výrazy částicové povahy ve španělštině. Okrajově se věnuje i rozdílnému použití těchto výrazů v různých španělsky mluvících oblastech světa.

Antonio Briz v *Diccionario de partículas discursivas del español* (dále jen DPDE) hovoří o takzvaných diskurzivních částicích (šp. partículas discursivas), které popisuje takto: „*Se trata de elementos lingüísticos que guían la interpretación del discurso*“ (Briz 2008). Dále pak popisuje celou řadu jim společných charakteristik, tedy například to, že jimi mluvčí zdůrazňuje konkrétní část výpovědi, odůvodňuje závěr, ke kterému došel či svůj názor, snaží se jejich užitím získat pozornost nebo změnit téma konverzace nebo může, použitím adekvátní částice, označit začátek dialogu nebo naopak jeho konec. Dané výrazy mohou být tvořeny jak jedním, tak i více slovy a jsou výsledky gramatikalizace. Oproti původním lexikálním a gramatickým jednotkám mají tedy v konkrétních kontextech odlišné funkce (Ibid.).

Výrazům, které Briz nazývá diskurzivními částicemi, jsou zde přiřazeny čtyři hlavní funkce, které mohou v textu či promluvě plnit. První z nich je funkce spojovací, kdy konkrétní částice mohou kromě této základní funkce vyjadřovat i zdůvodnění, např. *además, encima*, či přeformulování předešlé části textu, např. *por cierto, es decir*, nebo ho strukturalizovat, např. *por una parte... por otra parte*. Druhou základní funkcí je

vyjádření modality. Jimi mluvčí zintenzivňuje nebo naopak zmírňuje obsah výpovědi, např. *eso sí, tía, bueno*. Jako třetí je zde zmíněna funkce aktualizční některých diskurzivních částic, tedy to, že zdůrazňují konkrétní výraz oproti ostatním prvkům z množiny prvků, kam sám patří. Jsou zde uvedeny tyto příklady: *incluso, hasta, ni siquiera, también a tampoco*. V neposlední řadě mohou diskurzivní částice, jako jsou např. výrazy *mira* a *¿eh?*, také sloužit mluvčímu k ovládnutí kontaktu s příjemcem (Briz 2008).

2.3 Mluvnice současné španělštiny

Bohumil Zavadil a Petr Čermák v *Mluvnici současné španělštiny* hovoří v souvislosti s částicemi o takzvaných pragmatických markátorech (šp. *marcadores pragmáticos*), které popisují jako slova a slovní spojení, jež jsou nositeli „*různých významových funkcí pragmatické povahy (...), které slouží k vyjádření vztahů mezi sdělením, skutečností a účastníky komunikační situace*“ (Zavadil & Čermák 2010, s. 146). Dále uvádí, že jsou to prvky, které jsou nesamostatné a ve větě stojí mimo syntaktické struktury. Jedná se kupříkladu o slova, která jsou sice primárně adverbiální povahy, ale ve větě se vztahují k substantivu a neplní funkci přívlastku, nebo o slova, plnící primárně funkci souřadících spojek, jež jsou použita na začátku věty a spíše než funkci spojovací plní funkci jakýchsi afektivních modifikátorů výpovědi (29a) (Ibid. s. 406 - 407).

(29) a. *Ale já jsem nic takového neřekl!*

V této knize jsou uvedena dvě rozsáhlá dělení těchto slov a slovních spojení, a to dělení pragmatických markátorů podle Bohumla Zavadila a dělení diskurzivních markátorů podle José Portolése. Pragmatické markátory jsou zde rozděleny do čtyř hlavních skupin, na pragmatické markátory modální, kvalitativní, kvantitativní a spojovací, s celou řadou dalších různých podskupin (Ibid. s 407 - 408). Avšak v této práci jsme se rozhodli se podrobněji zaměřit na dělení José Portolése.

Portolés rozlišuje pět hlavních skupin diskurzivních markátorů. První z nich je skupina markátorů strukturujících informaci v textu. K nim řadí zaprvé takzvané komentátory (šp. *comentadores*), jejichž použitím představujeme novou část výpovědi, např. *pues, pues bien* a *dicho eso*, a zadruhé sem patří podskupina strukturujících

markátorů (šp. *ordenadores*), které strukturují informaci v textu, mohou tedy označovat jak jeho začátek, pokračování, ale i závěr, např. *en primer lugar...*, *en segundo lugar...*, *en último lugar*.

Druhou velkou skupinou, jež vyděluje ze skupiny diskurzivních markátorů, jsou konektory (šp. *conectores*), o nichž říká, že propojují jednotky v textu. Dále je rozděluje na konektory aditivní (šp. *aditivos*), např. *además* a *incluso*, důsledkové (šp. *consecutivos*), např. *por tanto*, *por consiguiente*, *en consecuencia* a *entonces*, a konektory kontraargumentativní (šp. *contraargumentativos*), např. *por el contrario*, *sin embargo*, *en obstante*, *ahora bien* a *en cambio*.

Třetí skupinou jsou diskurzivní markátory sloužící k představení nové formula toho, co obsahuje předcházející část výpovědi, např. *o sea*, *es decir*, *en otras palabras* a *a saber*. Portolés je nazývá španělsky *reformuladores*.

Předposlední, tedy čtvrtou podskupinou jsou pak diskurzivní operátory (šp. *operadores discursivos*), které podmiňují možnosti určité části diskurzu, a přitom ji nepropojují s žádnou předchozí částí. Tento typ dále rozděluje na tři další podskupiny. Na ty, které posilují argument, jež uvozují (šp. *de refuerzo argumentativo*), např. *en rigor* a *desde luego*, na operátory konkretizující (šp. *de concreción*), např. *por ejemplo*, *en especial* a *en particular*, a na operátory formulující (šp. *de formulación*), např. *bueno*.

Pátou skupinu tvoří markátory kontaktné (šp. *marcadores de control de contacto*), které vyjadřují vztah mezi účastníky konverzace, např. *hombre*, *vaya* a *mira* (Zavadil & Čermák 2010, s. 408 - 410).

3 Aktualizační funkce modifikačních částic

V předchozích dvou kapitolách jsme přiblížili výklad částic a především pak modifikačních částic v různých českých gramatikách a dále pak pojetí slov, která plní tyto funkce ve španělštině. V následující části se budeme snažit popsat pojem aktualizátor, který je jedním z prvků užívaných v aktuálním členění větném tak, abychom mohli dále určit, zda modifikační částice funkci aktualizátoru ve větě plní, nebo ne. A to i vzhledem k tomu, že názor na to, zda můžeme modifikační částice k aktualizátorům řadit se různí. Cílem je přinést jakési uvedení do problematiky aktuálního členění a především pak vymezení podmínek pro vyhodnocení prvku coby aktualizátoru, na jejichž základě poté budeme moci určit aktualizační funkci u jednotlivých modifikačních částic v praktické části této práce. Vzhledem k jejímu zaměření uvádíme jen jakési představení základních principů a pojmů aktuálního členění větného. Zaměřujeme se na popis prvků relevantních pro určení konkrétní složky aktuálního členění, a sice na pojem aktualizátor/rematizátor/fokalizátor. Co se týče tohoto pojmu bude naším hlavním pramenem kniha Bány Štěpánkové *Aktualizátory ve výstavbě textu, zejména z pohledu aktuálního členění*, kde Štěpánková přesně definuje, na základě kterých vlastností můžeme slova mezi aktualizátory zařadit. Charakteristika a rozdělení aktualizátorů z pohledu španělské jazykovědy se zakládá na jejich popisu v gramatice Španělské královské akademie.

3.1 Aktuální členění větné

Podle ESČ pojem *aktuální členění větné* jako první přivedl do české lingvistiky v první polovině dvacátého století jeden z nejvýznamnějších představitelů Pražského lingvistického kroužku Vilém Mathesius, který tak navázal na myšlenky několika francouzských a německých filologů, mezi než patří například francouzský lingvista Henri Weil a seskupení kolem časopisu *Zeitschrift für Völkerpsychologie* (ESČ 2002, s. 32). Tato teorie lingvistické analýzy se zakládá na tom, že v jazycích s volným slovosledem, jako je například čeština, jsou jednotlivé prvky ve větě řazeny v závislosti na jejich aktuální výpovědní důležitosti. Role každé části tedy souvisí s jejím významovým přínosem výpovědi jako celku.

Mathesiovy myšlenky o aktuálním členění větném shrnuje soubor jeho statí s názvem *Čeština a obecný jazykozpyt*, kde Mathesius říká, že „*aktuální členění věty se týká způsobu, jakým je věta začleněna do věcné souvislosti, z níž vznikla. (...) Základní prvky aktuálního členění věty jsou východiště výpovědi, to jest to, co je v dané situaci známo nebo alespoň nasnadě a od čeho mluvčí vychází, a jádro výpovědi, to jest to, co mluvčí o východišti výpovědi nebo se zřetelem k němu vypovídá*“ (Mathesius 1947, s. 90). Základním principem aktuálního členění větného je tedy možnost větu rozdělit na dvě části, a sice na východiště, tedy to co je známé, a na jádro výpovědi, tedy to co je nové. V pozdější době se ustálily pro tyto dvě části věty termíny *téma* a *réma*. Mathesius dále rozlišuje mezi takzvaným objektivním pořadem věty, kdy na jejím začátku stojí východiště a na konci jádro, a takzvaným subjektivním pořadem věty, kdy se tyto její části objeví v opačném pořadí. V druhém případě je jádru věty dán zvláštní důraz. Objektivní a subjektivní pořad věty ukazuje také na následujícím příkladu (30a-b) (Ibid. s. 97).

- (30) a. *Přišly jenom noviny.* - objektivní pořad věty
b. *Jenom noviny přišly.* - subjektivní pořad věty

Na Mathesiovy myšlenky později navázala celá řada českých jazykovědců, mezi něž mimo jiné patří například Helena Běličová, František Daneš, Jan Firbas, Eva Hajičová, Petr Sgall, Ludmila Uhlířová, Josef Vachek a mnoho dalších.

Jan Firbas v souvislosti s problematickým překladem původního Mathesiova označení aktuální členění větné do angličtiny, přišel s alternativním termínem *functional sentence perspective* (FSP), tedy v češtině *funkční perspektiva větná* (FPV) (Firbas 1982, s. 282 - 293). On a jeho žáci a pokračovatelé dále propracovali a prohloubili teorii aktuálního členění. Firbas mimo jiné přichází s pojmem výpovědní dynamičnost, kdy říká, že jednotlivé složky věty jsou v ní poskládány právě na základě jejich stupně výpovědní dynamičnosti (VD) (Firbas 1992, s. 236). Tu MČ3 definuje jako „*vlastnost komunikace spočívající v tom, že v komunikačním procesu každá složka výpovědi určitou měrou přispívá k rozvíjení a obohacování obsahu sdělení. Relativní míra, s níž jednotlivé jazykové složky sdělení přispívají k jeho rozvíjení se nazývá stupeň VD*“ (MČ3 1987, s. 556).

MČ3 uvádí, že aktuální členění je úzce spjato s konkrétní výpovědí, která má specifickou komunikační funkci. Aktuální členění dané výpovědi je závislé na aktuální

komunikační situaci, a proto závisí jak na jazykovém kontextu, tak i na mimojazykové komunikační situaci relevantní v momentě vzniku výpovědi, zároveň i na cíli či záměru autora dané výpovědi a na důvodu, proč vůbec vznikla. (MČ3 1987, s. 549)

Původní základní dvojice prvků Viléma Mathesia, východiště a jádro, na jejichž popisu se zakládají pozdější termíny téma a réma, byla Firbasem rozšířena o třetí prvek, a sice na takzvaný tranzit. EŠČ popisuje téma jako to, „o čem se mluví“ a réma jako to, co se „o tom říká“ (EŠČ 2016, s. 547). Přičemž složky tématické mají nejmenší stupeň VD a složky rématické mají nejvyšší stupeň VD. Již zmíněná třetí základní složka, tedy tranzit neboli přechod, stojí mezi nimi, jeho stupeň VD je tedy větší než tento stupeň tématu a menší než rématu. Tyto tři základní složky můžeme dále rozdělit na dílčí jednotky na základě jejich relativního stupně VD.³ Jedná se například vlastní téma, diatéma, vlastní tranzit, atd. (Ibid., s. 547).

Ke zdůraznění jednotlivých rolí aktuálního členění větného využíváme přitom, když mluvíme nebo píšeme, rozličných výrazových prostředků. MČ3 uvádí, že čeština stejně jako většina indoevropských jazyků má pro zdůraznění jednotlivých rolí tyto prostředky: intonace, slovosled, lexikální prostředky a prostředky konstrukční. Tyto prostředky však neslouží výlučně jen tomuto účelu (MČ3 1987, s. 559 - 560).

Podle PMČ je větný přízvuk v české oznamovací nepříznačkové větě zpravidla vždy na poslední přízvučné slabice. Intonačním centrem věty je tudíž vlastní réma. Jedná se o kontextově nezapojený výraz s nejvyšším stupněm VD, např. (31a). V případě, že dojde k jeho posunu, dochází ke změně vlastního rématu, které už nemá pro něj typickou nepříznačkovou pozici na konci věty (PMČ 2008, s. 640).

(31) a. *Klára dostala 'panenku.*

Kromě větného přízvuku Nekula v PMČ hovoří i o větném důrazu, který výraz ještě více zdůrazňuje. Často větný důraz používáme při vytýkání, kdy stavíme konkrétní slovo do protikladu vůči jiné kontextově zapojené složce výpovědi. Podobnou funkci může mít i slovosled, a to v tom případě, že je užito jeho příznačkové podoby, kdy se slovo v pro něj netypickém postavení stává vlastním rématem výpovědi. Jedná se tedy o takzvanou vytýkací konstrukci (Ibid., s. 640).

³ Jednotlivé složky podrobně popisuje např. EŠČ 2016, s. 546 - 549

Jednotlivé jazyky zároveň disponují celou řadou lexikálních prostředků, které plní ve výpovědi zdůrazňovací funkci, tedy funkci aktualizátorů. PMČ řadí mezi tyto výrazy především částice vytýkací a modifikační. Vytýkací částice jsou zde popsány jako prvky, které stojí před zasaženým výrazem a které jimi „*rematizovaný výraz staví do protikladu vůči jistým očekáváním, předpokladům nebo informacím v pozadí výpovědi či textu*“ (Ibid., s. 641). Tato jejich schopnost je jasně vidět na následujícím příkladu (32a). Vytýkací částice *jen* zde implikuje, že nikdo jiný se nedostavil (Ibid., s. 641).

(32) a. *Na představení Barona Prášila se nakonec dostavil jen můj otec.*

Můžeme říci, že daný výraz je jakýmsi zprostředkovatelem konverzační implikatury, kterou Yan Huang popisuje jako význam, který mluvčí vyjadřuje a přitom přímo nebyl explicitně vysloven výrazovými prostředky, které jsou součástí výpovědi (Huang 2019, s. 47).

PMČ uvádí jako další prostředky se zdůrazňovací funkcí v aktuálním členění větném i modifikační částice, avšak tuto jejich funkci hodnotí jako doprovodnou spíše náhodnou, protože před rématickou částí věty stojí zpravidla pouze v oznamovacích větách, a také proto, že pokud dojde k posunu modifikační částice v rámci téže věty, dochází zpravidla také k posunutí vlastního rématu spolu s ní. To ovšem platí pouze v oznamovacích větách. Pokud je modifikační částice použita v rámci emocionálně zabarvené věty, stojí zpravidla na jejím začátku a rématickou funkci plnit nemusí.

Mezi další výrazové prostředky, které se podílí na zdůraznění konkrétních funkcí aktuálního členění větného, PMČ řadí i takzvaná temporální adverbia *také, už a ještě*, výrazy typu *a sice, a to* a některá zájmena (PMČ 2008, s. 641 - 642).

3.1.1 Aktualizátory v české jazykovědě

Podle MČ2 mají částice takzvanou aktualizační funkci. Aktualizace je zde definována jako „*subjektivní, tj. z hlediska mluvčího motivované zvýraznění jazykových prostředků v textu pomocí částic*“ (MČ2 1986, s. 228). Aktualizátory tedy mohou zvýraznit konkrétní prvek ve větě a zvýšit jeho VD.

Aktualizátory jsou někdy také nazývány rematizátory, fokalizátory či aktualizačními částicemi. *Anotátorská příručka Pražského závislostního korpusu* (dále jen APZK) popisuje rematizátory jako slova, která ve větě signalizují ohnisko, tedy réma, a kontrastivní základ. Zpravidla mají ve větě poměrně volné postavení a stojí před výrazy, jež rematizují (APZK, s. 1101). Štěpánková zmiňuje, že podle Uhlířové mají zároveň kromě aktualizační funkce i funkci modifikovat význam věty (Uhlířová 1987 citována Štěpánkovou 2014, s. 18). Štěpánková dále vymezuje tři kritéria, na jejichž základě můžeme jednotlivé výrazy mezi aktualizátory zařadit, a sice schopnost dosahu, schopnost zdůrazňovat neboli aktualizovat zasažený výraz a schopnost spouštět presupozici naznačující existenci skupiny (Ibid., s. 22).

Podle APZK je v dosahu rematizátoru ta část věty, která je rematizována (APZK, s. 1101). Štěpánková uvádí, že schopnost dosahu můžeme ověřit tím způsobem, že zasažený výraz, tedy ten, který je aktualizovaný, se ve větě pohybuje spolu s aktualizátorem a přitom nedochází k zásadní změně ve významu věty. Pokud ale posuneme pouze aktualizátor bez zasaženého výrazu, k významové změně ve větě dojde (Štěpánková 2014, s. 18).

Avšak kromě typické pozice aktualizátoru mezi tématickou a rématickou částí výpovědi existuje i celá řada jeho možných dalších umístění. MČ3 popisuje různá jiná uspořádání věty, kdy aktualizační částice nestojí přímo před zasaženým výrazem. V případě, kdy aktualizační částice nestojí přímo před intonačním centrem, ale nachází se mezi nimi i další slova, je kladen důraz i na tu část věty, která stojí mezi aktualizátorem a intonačním centrem výpovědi. Je tedy aktualizována celá tato část věty, například (33a). Jedná-li se o větu se subjektivním pořadem slov, kdy intonační centrum stojí na jejím začátku, může být aktualizační částice v pro ni netypické pozici až za ním, např. (33b) (MČ3 1987, s. 562).

- (33) a. *Japonsko **také** šetří už několik let ropou.*
b. *'Japonsko **taky** šetří ropou.*

Štěpánková uvádí příklady, kdy je aktualizátor umístěn na začátku věty (34a) i takové, kdy se objeví až na konci věty (34b).⁴ V tomto případě je poměrně složité bez

⁴ Pozici aktualizátoru podrobně popisuje např. Eva Hájičová v článku „*Postavení rematizátoru v aktuálním postavení věty*“ z roku 1995.

kontextu bezpečně určit, který výraz je vlastně aktualizátorem zasažený. Často se také objevují dva vedle sebe stojící aktualizátory (34c), kdy v dosahu aktualizátoru prvního stojí i ten druhý (Štěpánková 2014, s. 19).

- (34) a. **Jen** Karel šel domů.
b. Pavel koupil drahý parfém pro svou ženu **také**.
c. Milena zná **také jen** Jirku.

Dalším kritériem pro zařazení prvku mezi aktualizátory je schopnost zdůrazňovat neboli aktualizovat zasažený výraz, a to tak, že je vybírán a zdůrazňován oproti jiným prvkům ze skupiny prvků podobného charakteru. Daná skupina však není zpravidla přímo vyjádřena ve větě. Její existence a příslušnost zasaženého výrazu k ní je vyjádřena díky tomu, že aktualizátor má schopnost spouštět presupozici naznačující existenci skupiny. Tuto schopnost Štěpánková klasifikuje jako třetí kritérium, které musí aktualizátor splnit (Ibid., s. 19).

Zasaženým výrazem může být jak jedno slovo (35a), tak i skupina slov představující jeden rozvitý větný člen (35b), nebo i více slov v koordinaci (35c), či celá ohnisková část věty včetně přísudku (35d), a dokonce i věta vedlejší jako celek (35e) (Ibid., s. 20).

- (35) a. Do kina přišel **i** tatínek.
b. Do kina přišel **i** Janův tatínek.
c. Do kina přišli **také** Janův tatínek a jeho nová manželka.
d. Petr **jen** pozdravil Moniku.
e. Lukašenko **také** řekl, že má pochybnosti o dosud deklarovaném neutrální statusu Běloruska.

Přestože se jedná, s ohledem k významu a funkci slov plnovýznamových, o slova synsémantická, říká Štěpánková, že aktualizátory přidávají kromě jejich základní modifikační - aktualizací funkce také další sémantický rys, na jehož základě je rozděluje do několika dílčích podskupin, a sice na aktualizátory omezovací, zahrnovací a časové zdůrazňovací. Omezovací aktualizátory, jak sám jejich název napovídá, omezují platnost určitého tvrzení na zasažený výraz. Patří k nim například *jen, pouze, jenom, akorát, leda, výlučně, alespoň, přinejmenším, sotva* a *stěží*. Aktualizátory patřící do skupiny druhé, tedy zahrnovací, zahrnují zasažený výraz do

skupiny, pro níž platí určité tvrzení a vymezují jeho místo v ní. K nim řadí například slova *také, též, rovněž, nejen, i, dokonce, především, obzvlášť* a *například*. Poslední skupinu tvoří takzvané časové aktualizátory, které mají funkci časově zdůrazňovací. Jedná se například o tato slova: *teprve, už, ještě, až, již* a *hned* (Štěpánková 2014, s. 45).

Na základě výše zmíněných kritérií Štěpánková uvádí, že modifikační částice aktualizátory nejsou. Říká, že jejich rématická funkce je sporná, a to i vzhledem k tomu, že nemohou spouštět presupozici naznačující existenci skupiny a část z nich, konkrétně slova *tak, jen, copak* a *holt*, má pevné postavení na začátku věty a ohnisko žádným způsobem nesignalizuje. Toto ukazuje na následujícím příkladu (36a), kdy se i při změně vlastního ohniska pozice modifikační částice nemění.

- (36) a. *Kdyby se **tak** na mě usmála.*
*Kdyby se **tak** usmála na mě.*
Kdyby se usmála **tak na mě.*

Avšak modifikační částice *ale, snad, taky, teda* a *vlastně* se k vlastnímu ohnisku výpovědi vztahují, např. (37a) (Ibid., s. 29 - 30)

- (37) a. *Ty seš mi **taky** kousek.* (ve významu *teda*)

3.1.2 Aktualizátory ve španělské jazykovědě

Následující část této práce je zaměřena na pojetí pojmu aktualizátor, ve španělštině focalizador, rematizador, adverbio focal či adverbio de foco, z pohledu hispanistů, přičemž vycházíme zejména z gramatiky Španělské královské akademie *Nueva gramática de la lengua española*.

Nueva gramática de la lengua española říká, že aktualizátor (zde *adverbio de foco*) má schopnost zdůrazit určitý prvek ve větě. Tím může být jak jedno slovo, tak i skupina více slov, například (38a). V dosahu aktualizátoru *solo* se v tomto příkladě nachází nominální syntagma *los martes*, které aktualizátor *solo* vedle toho, že ho zdůrazňuje, také staví do protikladů vůči ostatním jednotkám dané množiny, tedy ostatním dnům v týdnu (RAE-ASALE 2009, s. 2290). Můžeme říci, že má schopnost spouštět presupozici naznačující existenci skupiny.

- (38) a. *El doctor **solo** recibe los martes.*

RAE říká, že aktualizátory můžeme rozdělit do několika skupin na základě vztahu, který vytváří mezi ohniskem a ostatními prvky, které patří do skupiny jejíž existenci aktualizátor naznačuje. Alternativy z dané skupiny mohou být vyjádřeny explicitně či implicitně (RAE-ASALE 2009, s. 2292). Jako první uvádí skupinu aktualizátorů zahrnovacích (šp. adverbios de inclusión), kam řadí tato slova: *tambien, tampoco, incluso, inclusive, ni siquiera, hasta, todavía, aun* a *aún*. Druhou skupinou jsou aktualizátory vylučovací (šp. adverbios de exclusión), mezi něž řadí: *solo, tan solo, solamente, únicamente, exclusivamente, no más* a *nada más*. Třetí jsou aktualizátory upřesňující (šp. adverbios de particularización / de especificación / de precisión), mezi něž patří tyto výrazy: *precisamente, particularmente, concretamente, en concreto, sobre todo, en particular, en especial, justamente* a *mismamente*. Na čtvrtém místě jsou zařazeny aktualizátory aproximativní neboli přibližné (šp. adverbios de aproximación), tedy tyto lexikální jednotky: *casi, prácticamente* a *apenas*. Pátou je pak skupina aktualizátorů skalárních (šp. adverbios escalares), k nimž se řadí: *al menos, como mucho, por lo menos* a *a lo sumo*. K těmto skupinám aktualizátorů se zpravidla zařazuje také adverbium negační (šp. adverbio de negación) *no* a adverbium afirmační (šp. adverbio de afirmación) *sí* (RAE-ASALE 2009, s. 2292).

II PRAKTICKÁ ČÁST

4 Metodologie

Praktická část této práce vychází z části teoretické a zaměřuje se na kontrastivní analýzu používání modifikačních částic v češtině a španělštině, s ohledem na jejich možnou funkci coby aktualizátorů. Především se budeme zabývat tím, jakými výrazovými prostředky jsou sémantické/pragmatické významy modifikačních částic českých vyjádřeny v překladových textech španělských a zda vůbec vyjádřeny jsou a texty překladové nejsou o daný obsah ochuzeny, a to vzhledem ke specifické povaze těchto prvků. Kvůli velkému množství výrazů, které lingvisté považují za modifikační částice a omezenému rozsahu této práce, je analyzovaný vzorek omezen pouze na několik konkrétních slov, kdy jsme se snažili vybrat výrazy, které patří do různých podskupin modifikačních částic, jež představujeme v teoretické části této práce, tak abychom postihli slova různé povahy, jež do této skupiny výrazů patří, a mohli jsme si tak utvořit ucelený obrázek o vlastnostech a funkcích těchto výrazů. Zvoleny byly tyto modifikační částice: *vlastně, ale, přece, však a prostě*.

Kontrastivní analýze každé modifikační částice předchází její podrobný rozbor, vytvořený na základě řady zdrojů, který považujeme za nutný pro zpracování konkrétní analýzy užití a překladu daného slova a to především kvůli homonymní povaze těchto slov. Bez podrobného rozboru bychom často nemohli ani vytvořit vzorek pro naši analýzu, kdy bychom poměrně těžce v korpusu definovali parametry, na základě kterých se opravdu jedná o modifikační částici, a ne o slovo s ní homonymní.

Analýzu budeme provádět na základě vzorku, který je tvořen konkrétními užitími vybraných modifikačních částic. Ty jsme čerpali z paralelního korpusu češtiny a španělštiny InterCorp v9, který byl vytvořen Ústavem Českého národního korpusu při Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v rámci projektu Českého národního korpusu (ČNK). Díky tomuto zdroji jsme schopni získat konkrétní užití slov v přirozených textech různého charakteru, ke kterým jsou zároveň zarovnány texty překladové. Pro naši analýzu budou primární výchozí texty původem české, jež byly přeloženy do španělštiny. A to i proto, že španělská lingvistika modifikační částice jako specifický slovní druh zpravidla nevyděljuje.

Zároveň je také nutno podotknout, že odlišný charakter jednotlivých modifikačních částic, které se v textu chovají různě, což znamená, že se některé z nich například objevují pouze v určitých kontextech, nebo naopak jiné jsou často užívané napříč všemi typy vět a registrů, si v rámci jejich překladové analýzy žádá postihnout právě tato specifika. Proto můžeme například vydělovat různé pragmatické rysy modifikační částice *vlastně*, kdy zkoumáme vzorek, který vznikl zmenšením celkového počtu všech jejích užití, a naopak u modifikační částice *ale* je napřed potřeba vyfiltrovat v korpusu příklady užití výrazu *ale*, kdy se nejedná o spojku *ale*, a proto je také zkoumaný vzorek tvořen převážně větami, které jsou citově zabarvené a užitě v přímé řeči. Součástí analýzy každého slova je proto popis daného vzorku, na základě kterého byla daná analýza vytvořena.

Analýza bude především provedena na rovině lexikální, kdy představí jednotlivé lexikální jednotky, kterých bylo při překladu původního českého textu užito pro vyjádření obsahu modifikačních částic ve španělštině. Součástí popisu použitých španělských překladových ekvivalentů pro jednotlivé modifikační částice české bude také tabulka, která představuje úplný seznam všech slov a slovních spojení, která byla použita. Zásadním bodem této analýzy je také určení možné aktualizační funkce u modifikačních částic, kdy na základě parametrů, které definovala Štěpánková ve své disertační práci, a které jsme představili v teoretické části této práce, se budeme snažit určit zda tuto funkci námi zvolené modifikační částice mají, nebo nemají.

5 Kontrastivní analýza modifikačních částic

5.1 *Vlastně*

Česká slovo *vlastně* pochází z původem staročeského příslovce *vlastně*, které znamenalo „výstižně, jak náleží, skutečně“ a postupem času pokleslo na novočeskou částici s významem opravným či zpřesňujícím. (Český etymologický slovník 2015, s. 783-784).

Nekula řadí slovo *vlastně* mezi modifikační částice, tedy výrazy, které se spolupodílí na formulaci komunikační funkce výpovědi. Uvádí, že se jedná o specifické užití daného výrazu, který je však primárně slovním druhem jiným, v tomto konkrétním případě adjektivem *vlastní* (PMČ 2008, s. 362-363). Můžeme říci, že sice se jedná o slova stejného slovotvorného základu, avšak liší se jak formou tak i významem. Adjektivum *vlastní* má význam „*patřící někomu, něčemu; pokrevní; tvořící podstatu věci; patřící k věci samé*“ (SSČ 2010, s. 494). V praktické části této práce proto necháváme přídavné jméno *vlastní* stranou a zaměřujeme se pouze na tvar slova *vlastně*.

Slovník spisovné češtiny jazyka českého (dále jen SSJČ) řadí *vlastně* mezi příslovce nebo částice s významem „*ve skutečnosti; doopravdy, opravdu, skutečně, fakticky*“ (39a), které má ale často pokleslý význam, který je zpravidla připouštěcí (39b) (SSJČ VII 1989, s. 109)

(39) a. *Tak jak to vlastně bylo?*

b. *Vlastně máš pravdu.*

Tato lexikální jednotka má v různých kontextech několik různých funkcí. Podle SSČ může mít částice *vlastně* význam opravný (40a), anebo jejím užitím ve větách tázacích, můžeme vyjádřit výzvu k zpřesnění (40b) (2010, s. 494). Jedná se o tzv. otázky doplňovací (40c) (PMČ 2008, s. 638). Neukala také uvádí, že modifikační částice *vlastně* na úrovni textu slouží k zavedení nového tématu (40d), či navazuje na předchozí část výpovědi (40e) (PMČ 2008, s.694).

(40) a. *Šel, vlastně běžel. / On je vlastně chudák.*

b. *Kam vlastně jedeme? / Co se vlastně stalo?*

c. *A: Včera to byla dost náročná oslava.*

B: A kdo tam vlastně byl?

d. *A proč jste se vlastně rozhodl studovat jadernou fyziku?*

e. *A jak se vlastně jmenujete?*

Štěpánková uvádí, že tato částice, stejně jako několik dalších modifikačních částic, např. *ale, snad, tak, teda*, aj. se zvláštním způsobem vztahuje k vlastnímu jádru výpovědi - „*zdůrazňuje jeho specifickou a zároveň signalizuje komunikační funkci výpovědi*“ (Štěpánková 2014, s. 30). Přesto však tyto částice neřadí mezi aktualizátory, a to vzhledem k tomu, že nejsou schopny spouštět presupozici. Říká, že modifikační částice *vlastně* nemá schopnost dosahu, neimplikuje skupinu a ani neplní funkci zdůrazňovací, což jsou kritéria která stanovuje pro zařazení slov mezi aktualizátory (Ibid., s. 43).

5.1.1 Kontrastivní analýza modifikační částice *vlastně*

Následující analýza si klade za cíl postihnout, jakými výrazovými prostředky se ve španělštině vyjadřují funkce, které byly v češtině vyjádřeny modifikační částicí *vlastně*, tedy význam opravný, připouštěcí, doplňovací otázka a význam "ve skutečnosti", které byly určeny na základě popisu této lexikální jednotky v teoretické části. S ohledem k zaměření této práce, se také budeme snažit popsat její funkci coby aktualizátoru, tedy to, jestli nějakým způsobem plní funkci prvku, který zvýrazňuje určitý prvek ve větě, resp. v textu.

Pro tuto analýzu byly zvoleny překladové texty z jádra paralelního korpusu češtiny a španělštiny. Bylo nalezeno celkem 554 výskytů hledaného jevu, tedy slovní formy *vlastně*, která byla ve všech případech otagována jako částice (T). V jádru použitého paralelního korpusu nebyly nalezeny jiné formy/varianty tohoto slova, tedy jeho nespisovná podoba bez *t* (*vlasně*) a ani formy jiné (počet tokenů nalezených při hledání slovního tvaru *vlastně* se shoduje s počtem tokenů při hledání lemmatu). Vzhledem k velkému počtu výskytů, byl k následující analýze použit vzorek pouze 50ti výskytů (pomocí funkce Konkordance → vzorek → 50). Adekvátnost vzorku, který byl náhodně vygenerován korpusem, byl ověřen pomocí nástroje Treq, kdy byly ověřeny procentuální počty výskytů konkrétních překladových ekvivalentů v celém korpusu oproti množství v procentech, které je zastupovali v našem vzorku. Vzhledem k povaze slova *vlastně*, především k té jeho vlastnosti, že se *vlastně* jedná o část výpovědi nepovinou (výpověď je srozumitelná i bez něj), a proto často není v cílovém textu

vyjádřena sémantická/pragmatická funkce, kterou tento prvek poskytuje (32%), anebo vzhledem k tomu, že nejsou jednotlivé ekvivalenty správně přiřazeny, např. bylo přiřazeno pouze *realidad* místo *en realidad* (v námi porovnávaném vzorku byly ekvivalenty přiřazeny manuálně), jednalo se pouze o povrchovou kontrolu.

Význam české modifikační částice *vlastně*, ve velkém počtu případů vůbec zohledněn v překladech do španělštiny nebyl (16x tedy 32%), např. (41a). Celkem v 16 případech (32%) byla přeložena pomocí adverbialního spojení *en realidad* (41b). Kromě těchto dvou jednoznačně dominantních způsobů „překladu/nepřekladu“, se několikrát opakovali i překlady pomocí adverbialního spojení *de hecho* (41c), u kterého evidujeme celkem tři případy (6%), spojení slov *mejor dicho* (41d) také se třemi případy (6%), nebo 2 výskyty (4%) adverbia *exactamente* (41e). Ostatní překladateli zvolené ekvivalenty, např. *ciertamente*, *por otra parte*, *verdaderamente* (viz tabulka č. 1) se objevili pouze v jediných případech, pročeš je považujeme spíše za jakousi momentální volbu pro překlad složitých významových niancí, jež jsou dosti závislé na ostatních složkách dané výpovědi, a které překladatel zvolil na základě vlastního subjektivního posouzení právě pro danou větu, a nemůžeme je proto považovat za úzus překladu modifikační částice *vlastně* obecně. Všechny ekvivalenty a počty jejich výskytů shrnuje tabulka č. 2.

- (41) a. *Já jsem vlastně na dovolené nikdy nebyla.* /
Nunca he hecho vacaciones.
- b. *Vždyť vlastně všechno zavinila jeho prokletá vášeň hrát šachy.* /
En realidad, la culpa de todo la tenía su maldita afición a jugar al ajedrez.
- c. *Vlastně to souvisí s tím, zda čtu raději Walpola, anebo Reevovou.* /
De hecho está relacionado con si prefiero leer a Walpole o a Reeve.
- d. (...) *já jsem jej naučil, vlastně on se to naučil sám (...)* /
(...) yo le había enseñado, mejor dicho, él se enseñó a sí mismo (...)
- e. *Co vlastně děláš?* /
¿En qué trabajas exactamente?

Tabulka č. 2: Překladové ekvivalenty modifikační částice *vlastně*

překladový ekvivalent	počet výskytů	počet výskytů v procentech
<i>en realidad</i>	16x	32%
<i>de hecho</i>	3x	6%
<i>mejor dicho</i>	3x	6%
<i>exactamente</i>	2x	4%
<i>ciertamente</i>	1x	2%
<i>de por sí</i>	1x	2%
<i>de verdad</i>	1x	2%
<i>el verdadero (adj. + S.)</i>	1x	2%
<i>por otra parte</i>	1x	2%
<i>realmente</i>	1x	2%
<i>todo lo que</i>	1x	2%
<i>verdaderamente</i>	1x	2%
<i>aunque (ale vlastně)</i>	1x	2%
<i>y</i>	1x	2%
<i>nulový ekvivalent</i>	16x	32%
celkem		50x

Zdroj: vlastní zpracování

Na základě řady zdrojů byly modifikační částice *vlastně* přiřazeny 4 různé, ale částečně se překrývající, pragmatické rysy (viz 1. odstavec). Počet použití jednotlivých španělských ekvivalentů použitých k vyjádření konkrétního významu shrnuje tabulka č.2.

Pro určení konkrétního významu u jednotlivých vět, jsem se řídila několika základními kritérii. Pro to aby mohla být věta zařazena do skupiny první, kde má *vlastně* význam opravný, musí stát mezi dvěma propozicemi, přičemž věta druhá vyvrací a opravuje propozici věty první, např. (42a). V případě tohoto typu vět se nepotvrdila tendence, jež můžeme pozorovat u vět s *vlastně* jako celku, a sice dominantní užití buď ekvivalentu *en realidad* (2x), nebo žádného (2x). Ve významu opravném se nejčastěji objevuje spojení *mejor dicho* (3x tedy 30%), které jsme u žádného jiného typu významu použité nezaznamenali.

- (42) a. (...) *já jsem jej naučil, **vlastně** on se to naučil sám (...)* /
(...) *yo le había enseñado, **mejor dicho**, él se enseñó a sí mismo (...)*

Druhým typem je vyjádření výzvy k zpřesnění, kdy hlavním kritériem pro zařazení, byla věta interrogativní (43a). Tento typ se vyznačuje vysokým počtem překladů, kdy *vlastně* přeloženo vůbec nebylo, jedná se celkem 8 případů tedy 61,53%, přičemž procento nulového ekvivalentu u tohoto vzorku jako celku je pouhých 32%. Dále se objevuje také překlad pomocí adverbia *exactamente* (2x tedy 15,38%), které se u ostatních typů neobjevuje.

- (43) a. *Ale proč se **vlastně** za ni tak strašně stydí?* /
¿Pero por qué se avergüenza tanto de ella?

V případě typu třetího, tedy toho kdy *vlastně* vyjadřuje připuštění něčeho, bylo klíčové kritérium takové, že můžeme *vlastně* nahradit pomocí „*připouští(m), že...*“, přičemž ale mohlo někdy dojít ke změně pořádku slov ve větě, aby věta i s tímto spojením měla stejný význam. (44a) U tohoto typu dominuje překlad pomové adverbiálního spojení *en realidad* (7x tedy 58,33%). Následuje pak adverbiální spojení *de hecho* (2x tedy 16,67%) a nulový ekvivalent (2x tedy 16,67%).

- (44) a. „***Vlastně** jsem na tom podobně.*“ → „*Připouštím, že na tom jsem podobně.*“ /
***En realidad**, en esto nos parecemos.*

Čtvrté významové zabarvení, které může *vlastně* vyjadřovat, je význam „*ve skutečnosti*“, kdy pomocným kritériem bylo užití právě tohoto slovního spojení (45a), za stejných podmínek jako je tomu u třetího typu. I zde výsledky poměrně odpovídají celkovému vzorku, tedy dominují překlady, kdy je užito nulového ekvivalentu (4x tedy 26,67%) nebo ekvivalentu *en realidad* (5x tedy 33,33%).

- (45) a. *Visel **vlastně** jen na kolenou.* → *Visel ve skutečnosti jen na kolenou.* /
***En realidad** estaba agarrado sólo con las rodillas.*

Třetí typ můžeme chápat také jako podskupinu typu čtvrtého, což dokazuje i Slovník spisovné češtiny jazyka českého, který říká, že připuštění něčeho, jež *vlastně* vyjadřuje, je pokleslým významem od významu „*ve skutečnosti, doopravdy, opravu*“.

Tabulka č. 3: Překladové ekvivalenty jednotlivých významů modifikační částice *vlastně*

význam	počet výskytů celkem	ekvivalenty ve španělštině	počet výskytů jednotlivých ekvivalentů
význam opravný	10x	<i>mejor dicho</i>	3x
		<i>en realidad</i>	2x
		<i>aunque (ale + vlastně)</i>	1x
		<i>de hecho</i>	1x
		<i>por otra parte</i>	1x
		<i>nulový ekvivalent</i>	2x
Výzva k zpřesnění	13x	<i>exactamente</i>	2x
		<i>en realidad</i>	1x
		<i>de verdad</i>	1x
		<i>y</i>	1x
		<i>nulový ekvivalent</i>	8x
Význam připouštěcí ("připouštím, že...")	12x	<i>en realidad</i>	7x
		<i>de hecho</i>	2x
		<i>ciertamente</i>	1x
		<i>nulový ekvivalent</i>	2x
"ve skutečnosti..."	15x	<i>en realidad</i>	5x
		<i>todo lo que</i>	1x
		<i>el verdadero</i>	1x
		<i>verdaderamente</i>	1x
		<i>de por sí</i>	1x
		<i>realmente</i>	1x
		<i>nulový ekvivalent</i>	5x

Zdroj: vlastní zpracování

Dalším předmětem této analýzy byly rozdíly v postavení daných slov v originální české a paralelní přeložené španělské větě. Toto porovnání bylo možné pouze u vět, kde bylo *vlastě* přeloženo, tzn. u 34 vět. Z nichž ve 20ti případech je postavení španělského výrazu, který odpovídá českému *vlastně* totožné. např. (46a). Změna slovosledu tedy nastala celkem ve 14ti případech. Nejčastější změna ke které docházelo byl posun španělského výrazu na začátek věty, resp. před predikát (46b-c),

příčemž české *vlastně* zpravidla, ovšem ne výlučně (46d), stojí za slovesem. Celkem ve čtyřech případech došlo k posunu přeloženého slova na konec věty, a to výrazů *exactamente* (46d) a *en realidad* (46e).

(46) a. *Vlastně jsem si tu cestu představoval jinak.* /

En realidad, me había imaginado este viaje de otra manera.

b. *Myslí na to vlastně už několik let.* /

En realidad hace ya varios años que piensa en eso.

c. *Ale této samotné funkce není vlastně třeba.*

Pero estas funciones, de por sí, no son necesarias.

d. *Co vlastně děláš?* /

¿En qué trabajas exactamente?

e. *„Kdo vlastně jste?“*

¿Quién es usted en realidad?

Z pozorování chování částice *vlastně* v našem vzorku příkladů vyplynulo, že se nejedná o aktualizátor, a to vzhledem k tomu, že nesplňuje tři podmínky, které vymezuje Štěpánková pro zařazení výrazu mezi aktualizátry (viz teoretická část). *Vlastně* se nepojí s žádným konkrétním syntagmatem. Při změně slovosledu věty se nepřesouvá celý klastr, jehož je součástí, například (47a). Zdá se také, že jeho pozice ve větě jsou pevně dané, a sice se většinou objevuje buď na začátku výpovědi, nebo v pozici určené pro klitika, proto také neplatí, že by se typicky pojilo s ohniskem výpovědi. Zároveň také částice *vlastně* nesplňuje třetí, tedy poslední základní podmínku, a sice nevytváří presupozici o existenci množiny prvků.

(47) a. *Co se mezi vámi vlastně změnilo?* → *Co vlastně se mezi vámi změnilo?* /

¿Y qué es lo que ha cambiado entre vosotros?

5.2 Ale

První částicí, kterou Nekula klasifikuje jako modifikační částici, jež je synonymní se spojkou, je částice *ale* (48a-b) (PMČ 2008, s. 362).

- (48) a. *Petr přijel, ale Marie zůstala raději doma.* - spojka
b. *To jsou ale vousy!* - ve významu (=„pane“ „panečku“; *úžas nad velikostí*)
- modifikační částice

Spojka *ale* vyjadřuje vztah odporovací, tedy opravuje nebo omezuje to, co jí předchází. Zpravidla stojí na prvním místě ve větě (*Průruční slovník jazyka českého*, 2007 - 2008). Podle *Slovníku spisovné češtiny* může mít význam nesplněného očekávání (49a). Spojuje-li tato spojka dvě věty, přičemž první z nich, tedy ta která stojí před *ale*, je v záporu, spojka *ale* se používá k vyjádření opaku (49b). Může také mít stupňovací význam, a to obzvláště ve spojení *ne(jen) - ale (i/ještě aj.)* (16c), nebo význam náhrady za něco negativního ve spojení *sice - ale zato* (49d). Přípustku vyjadřuje pomocí spojení *sice - ale přece/přesto* (49e). V neposlední řadě tato spojka má také tu schopnost, že „*dodatkově připojuje rozvíjející člen věty*“ (49f). V případě, že se jedná o částici, *ale* vyjadřuje citové zabarvení (49g) (SSČ 2010, s. 17-18). Podle SSČ *ale* může také být citoslovcem vyjadřujícím podiv, nesouhlas či nelibost (49h) (Ibid., s. 18). K problematice rozlišení slovního druhu u homonym slovní formy *ale* viz výše.

- (49) a. *Navštívil jsem ho, ale nebyl doma.*
b. *Nepřijel autem, ale přišel pěšky.*
c. *Nejen že mu nepoděkoval, ale ještě ho potrestal.*
d. *Byl starý, ale zato bohatý.*
e. *Byl sice nemocen, ale přesto šel do práce.*
f. *Přišli, ale ne všichni.*
g. *To je ale počasí!*
h. *Ale, ale!, kampak tak brzo?*

Klasifikaci slova *ale* v jednotlivých konzultovaných gramatikách shrnuje následující tabulka.

Tabulka č. 4: Slovnědruhové zařazení slova *ale*

	MSoČ ¹	PMČ ²	MČ 2 ³	VAGČ ⁴
<i>ale</i>	spojka (odporovací) + <i>ale zato; ale kdež; ale ani; ale i když; ale i jako; ale že; ale i kdyby</i> <i>-nejen, ale i - spojka (stupňovací)</i> částice	spojka (odporovací) částice (modifikační)	částice (1. apelová s distinktivním rysem odporování) (3. č. emocionální - podiv) spojka (1. odporovací) (2. stupňovací)	částice 1. apelová 2. hodnotící 3. emocionální spojka 1. odporovací 2. stupňovací (nejen - ale (i))
	Čermák ⁵ (čerpáno z textu pouze o částicích)	NESC ⁶		
	partikule (1. postojová - omezení/rozšíření /změna platnosti/všeobecnost) (2. emocionální - překvapení/údiv/pozastavení (<i>Ale!</i>))	částice (1. modifikační částice - <i>To jsou ale vousy!</i>) (2. č. pocitové (emocionální) - <i>Ale!</i>) jednoduchý konektor (<i>Už to bude dvacet měsíců, ale o nic pořádného jsem od té doby nezavádl.</i>)		

Zdroj: Vlastní zpracování

Poznámky k tabulce: ¹(MSoČ 2010, s. 291, 292), ²(PMČ 2008, s. 352), ³(MČ 1986, s. 232, 235), ⁴(VAGSČ 2019, s. 91, 85), ⁵(Čermák 72-74), ⁶(Nekula 2017).

Štěpánková uvádí, že modifikační částice *ale* neimplikuje skupinu, nemá schopnost dosahu, ani zdůrazňovací funkci, a proto ji mezi aktualizátory neřadí (Štěpánková 2014, s. 40). Avšak Bedřichová říká, že částice tohoto typu (*ale, ovšem, však, totiž, přece, vždyť*) určitou schopnost implikovat nějakou presupozici, „*neboli schopnost rozšiřovat větný význam o nějakou nemodální implicitní informaci*“ (Bedřichová 2008, s. 119), mít mohou. Jedná se o částice, které nazývá částice zpětně odkazovací, tedy ty, které implikují typ vztahu mezi danou větou a kontextem, který ji předchází. Přičemž vztah, který implikuje, je předpokládaný vztah příjemce k rématu, například může implikovat, zda mu je daná propozice již známá či například předpokládal její opak (Bedřichová 2008, s. 122).

Jak u částice *ale*, tak i u částice *však* (viz následující kapitola) je zjevný rozdíl funkce jejich užití u typu vět, který popisuje Bedřichová, (50a) a (50c) a v nichž je partikule hodnocena jako takzvaná kontradiktorní zpětně odkazovací částice (Ibid., s. 123), a u vět které uvádí Nekula, (50b) a (50d) (Nekula 2008, s. 362 - 363). V druhém případě se jedná o modifikační částice, tedy ty, které především vyjadřují postoj mluvčího a zpětně odkazovací funkci nemají. Jedná se tedy o slova, která vlastně jsou jakými komentátory obsahu výpovědi, zapojují ji do širšího kontextu a poměrně snadno je můžeme parafrázovat (Ibid., s. 364), např. (50e).

- (50) a. *Všichni na Petra čekali nejméně do půl jedenácté, aby mohli začít promítat film. Petr **ale** nepřišel.*
b. *To jsou **ale** vousy!*
c. *Vloni v létě jsme chtěli jet do Litvy. Naše dcera **však** onemocněla.⁵*
d. ***Však** jsem tam byl!*
e. *Panečku, to jsou vousy!*

5.2.1 Kontrastivní analýza modifikační částice *ale*

Tato kontrastivní analýza modifikační částice *ale* se zakládá na jejím užití v jádru paralelního korpusu češtiny a španělštiny InterCorp. Vzhledem k homonymii slova *ale*, kdy se může jednat o spojku, částici nebo i o citoslovce a v rámci těchto slovních druhů dokonce spadá hned do několika podskupin, z nichž naším cílem je však analyzovat překlady pouze jediné podskupiny, a sice modifikační částice *ale*, vzhledem k zaměření této práce na překlad právě slov tohoto typu, bylo užito řady různých vzorců pro vyhledávání takovýchto použití tohoto slova, a to také proto, že všechna užití slova *ale* v jádru paralelního korpusu španělštiny a češtiny, tedy 10 105 výskytů, jsou otagována jako spojky (J). Jednotlivé do korpusu zadávané dotazy byly zvoleny na základě charakteristik a příkladů uvedených v jednotlivých gramatikách a slovnících, které popisujeme v teoretické části. Vzhledem k tomu, že cílem této studie není primárně podat zprávu o frekvenci užití modifikačních částic v překladových textech korpusu, ale je jejím cílem zjistit způsoby překladu tohoto slova do španělštiny, nepovažuji za nezbytně nutné analyzovat úplně všechny výskyty tohoto slova. Přesto jsem se snažila za pomoci různých vzorců⁶ a následně i jakousi zběžnou zpětnou kontrolou zbytku výskytů nalézt pokud možno co nejvíc užití modifikační částice *ale*. Zároveň je naprosto zjevné, že použití tohoto slova právě v této funkci, není v korpusu příliš časté. Oproti tomu spojka *ale* se objevuje opravdu hodně často.

⁵ Pro účely této práce slovem *však* nahrazujeme v původním textu uvedené slovo *přece*, přičemž je zachován význam.

⁶ Pro vyhledávání modifikační částice *ale*, byly zvoleny parametry jako např. výskyt slova *ale* za slovesem (pozitivní filtr [tag="V.*"] → 69x), nebo před substantivem, případně před adjektivem. Dále pak i jeho výskyt ve větě s vykřičníkem, nebo ve větě jednoduché. U tokenů, které splňovaly některý z těchto požadavků jsem následně ověřovala to, aby *ale* nemělo primární funkci spojovací, zpětně odkazovací, a aby vyjadřovalo postoj mluvčího a dalo se parafrázovat pomocí slov jež uvádí Nekula, *pane*, *panečku*, tedy aby *ale* vyjadřovalo úžas, podiv. (PMČ 2008, s. 362) Jiné významové rysy vyjádřené pomocí této modifikační částice zjištěny nebyly.

Následující analýza se zakládá na vzorku tvořeném celkem čtrnácti větami přeloženými z češtiny do španělštiny, u kterých se nám podařilo ověřit užití modifikační částice *ale*, pomocí níže uvedených parametrů (viz poznámka č. 1?). Opět čelíme, vzhledem k nepovinné povaze této částice, vzorku ve kterém dominují překlady, v nichž sémanticko/pragmatický obsah modifikační částice nebyl vyjádřen pomocí konkrétního výrazu (51a). V tomto případě je to však dokonce více než v polovině případu, a sice v osmi větách (57,1%). V ostatních výskytech se nejčastěji objevoval překlad, kdy bylo užito věty zvolací na jejímž počátku stálo tázací zájmeno *qué* (51b), a to celkem v pěti případech (35,7%). V těchto větách zároveň přirozeně došlo ke změně pořádku slov ve větě. Posledním při překladu použitým ekvivalentem modifikační částice *ale* bylo slovo *sí* (51c), ovšem jednalo se pouze o jedinou větu (7.1%), kde *sí* stojí, oproti *ale* v české větě, místo za slovesem před ním.

- (51) a. "To je *ale* obdivuhodné!" → *Panečku, to je obdivuhodné!* /
-¡Esto es increíble!-
- b. "Safta, tohle je *ale* švanda!" → *To je švanda, panečku!* /
¡Caramba, qué divertido es esto!
- c. "To je *ale* dobrota," olizoval se. → *Panečku, to je dobrota!* /
-Esto sí es una delicia- se relamió.

Všechny ekvivalenty modifikační částice *ale* a počet jejich výskytů ve zkoumaném vzorku shrnuje tabulka č. 3.

Tabulka č. 5: Překladové ekvivalenty modifikační částice *ale*

španělský ekvivalent	počet výskytů	počet výskytů v procentech (zaokrouhлено na desetiny)
věta zvolací s <i>qué</i>	5x	35,7%
<i>sí</i>	1x	7.1%
nulový ekvivalent	8x	57,1%
celkem		14x

Zdroj: vlastní zpracování

Kromě překladů z češtiny do španělštiny byly, vzhledem k poměrně malému počtu výskytů modifikační částice *ale*, dále analyzovány také užití modifikační částice *ale* ve větách přeložených ze španělštiny do češtiny. Na základě výchozího parametru, který byl použit na vyfiltrování pouze modifikační částice *ale* v předchozí části, a sice jeho postavení za slovesem a před substantivem nebo adjektivem, nyní vznikl podstatně větší seznam paralelních vět, a to 537, proto byl analyzovaný vzorek zmenšen pouze na

50 výskytů tohoto slova, z nichž byly pomocí ostatních parametrů (viz výše), vybrány pouze případy, kde *ale* plnilo funkci modifikační částice. Vznikl vzorek s celkem 29 dvojicemi vět. Zde dominoval překlad pomocí této částice, vět zvolacích s *qué* (52a), a to v 20 případech (69%). Osmkrát (27,6%) byl tento výraz použit v překladu vět, kde ve větě španělské, tedy původní, jeho funkce explicitně vyjádřena nebyla (52b). V jedné větě (3,4%), částice *ale* nahrazovala část věty, kde zdůrazňovací funkce byla vyjádřena pomocí adverbia *tan* před adjektivem (52c). Jednotlivé výrazy a to kolikrát byli užity shrnuje tabulka č. 4.

- (52) a. *¡Qué sorpresa!* / To je *ale* překvapení!
 b. *¡Una tragedia!* / "To je *ale* neštěstí!"
 c. *Son ustedes tan buenos.* / Vy jste *ale* hodní.

Tabulka č. 6: Výrazy k jejichž překladu bylo užito modifikační částice *ale*

původní výraz	počet výskytů	počet výskytů v procentech (zaokrouhлено na desetiny)
věta zvolací s <i>qué</i>	20x	69%
<i>tan</i>	1x	27,6%
<i>nulový ekvivalent</i>	8x	3,4%
celkem		29x

Zdroj: vlastní zpracování

Modifikační částici *ale* nehodnotíme coby aktualizátor vzhledem k tomu, že z jednotlivých vět vyplývá, že modifikační částice *ale* nespouští logicko-sémantickou presupozici o existenci skupiny. Svým významem spíše modifikuje danou větu o postoj mluvčího. Nesplňuje tedy jedno z kritérií pro zařazení výrazu mezi aktualizátory, a proto ji tak nehodnotíme. Postavení modifikační částice můžeme jen těžko hodnotit, vzhledem k tomu, že kvůli komplikovanosti získání vzorku (viz výše), který by obsahoval pouze modifikační částici *ale*, a ne spojku *ale*, jsme, dá se říct, postavení slova ve větě definovali už při hledání konkrétních příkladů.

5.3 *Přece*

Podle SSČ, *přece* může být součástí slovního spojení *a přece*, které plní funkci spojky, jež vyjadřuje poměr odporovací mezi dvěma propozicemi (53a). Samotný slovní tvar *přece* je zde řazen k slovnímu druhu částic, jež má citové zabarvení a slouží k "zdůraznění správnosti vlastnosti výpovědi" (53b) (SSČ 2010, s. 320). SSJČ uvádí kromě základní formy *přece* i knižní podobu slova, a sice tvar *přec* a také tvar tohoto slova z obecné češtiny *přeci*. Slovně druhová příslušnost výrazu se v této publikaci od jejího popisu ve SSČ značně odlišuje. Zde je *přece* popsáno jako příslovce, které může ve spojení se spojkou, např. *a, ale, ale jen, přece*, vyjadřovat zesílení odporovacího poměru mezi větami (53c) nebo může zdůrazňovat obsah věty hlavní, na které je závislá vedlejší věta přípusková (53d). Jsou zde uvedeny lexikální jednotky *nicméně* a *přesto*, které mohou v určitých kontextech fungovat jako slova synonymní k adverbium *přece* (53c). Spojení tohoto příslovce se slovy *jen* či *jenom*, slouží k zdůraznění platnosti tvrzení, v případě že toto tvrzení je v rozporu s očekáváním nebo bychom o něm mohli i z jiného důvodu pochybovat (53e). V neposlední řadě, s pomocí slova *přece* můžeme vytknout tvrzení, které je opomíjené či brané jako samozřejmost (27f). V případě, že se *přece* objeví ve větě rozkazovací nebo tázací, SSJČ ho hodnotí jako citoslovce (SSJČ 1989, s. 999).

- (53) a. *Umí to, **a přece** se zmýlil.*
b. *Tak se to **přece** nedá dělat.*
c. *O mnoho se zlepšil, **a přece** to nestačilo. → O mnoho se zlepšil, **a přesto** to nestačilo.*
d. *Ačkoli jsem na nedostatky upozorňovali, **přece** nebyli odstraněny.*
e. ***Přece jen** je to pravda.*
f. *Tak se to **přece** nedá dělat.*

Je zjevné, že přesné určení slovního druhu slova *přece* se v různých gramatikách a slovnících dosti liší. Zůstává otázkou, do jaké míry jsou v konkrétních případech zachovány sémantické charakteristiky a syntaktická funkce adverbium, nebo jde spíše o vyjádření postoje mluvčího, například právě o zdůraznění správnosti vlastnosti výpovědi, slovem které stojí mimo syntaktický rámec věty. Jako různé lexikální jednotky, a sice adverbium (54a) či spojovací adverbium (54b), a modifikační částici (54c), je vyděluje Nekula. Jednotlivými příklady naznačuje, že rozdíl mezi nimi

tkví především v postavení intonačního centra (Nekula 2008, s. 363). Nutno podotknout, že právě to je však v psaném textu poměrně těžko rozpoznatelné.

- (54) a. *'Přece* přišel. (*'Přece jen* přišel.) - adverbium
b. *Pozvala to, a přece* mu to nestačilo. - spojovací adverbium
c. *Přece* 'přišel. (*Vždyť přece* 'přišel.) - modifikační částice

Nekula modifikační částici *přece* přiřazuje řadu různých konektivních funkcí na úrovni textu. *Přece* může kupříkladu odkazovat na informace známé oběma stranám, tedy mluvčímu i příjemci(/příjemcům), ze samotného textu či i mimo něj (55a). Může se jednat například i o obecné vědomosti či o sdílené hodnoty. Další konektivní funkcí modifikační částice *přece* je to, že může sloužit k vytvoření komunikačního souladu mezi oběma stranami pomocí odvolání na tyto informace (55b). V kombinace slov *přece jen*, která má také spojovací funkci, Nekula hodnotí *přece* spíše jako adverbium (55c) (Nekula 2008, s. 694-695).

- (55) a. *Vždyť jsi ho tam přece* musela vidět.
b. *Já nevím, proč se zase bojíte. Kyselina se přece* neutralizuje louhem. *před chvílí jsme tady o tom mluvili. Takže už se uklidněte a pokračujte v pokusech.*
c. *Tak jsi nakonec přece jen* přišel (*,třebaže jsi tvrdil, že nemůžeš přijít.*)

Vzhledem k tomu, že slovo *přece* nemá, jak uvádí Miroslava Aurová, ve španělštině odpovídající ekvivalentní výraz, který by ho mohl zastupovat ve všech jeho dílčích funkcích (Aurová 2019, s. 60), je potřeba při jeho překladu často sáhnout k mnoha různým překladatelským řešením, tak abychom mohly i v cílovém textu vyjádřit jeho významový obsah, který má ve výchozím textu. Problém nastává především v tom případě, že se jedná o výraz použitý ve funkci částice, eventuálně příslovce. Slovními kombinacím, které mají funkci spojek, *a přece* a *ale přece*, odpovídá ve španělštině celá řada souřadících spojek a spojovacích výrazů tvořených více slovy, který vyjadřují význam odporovací. Ve slovnících⁷ se tak můžeme setkat například s těmito překladovými ekvivalenty: *sin embargo, no obstante, a pesar de todo, aún así* (56a), *pero todavía*.

⁷ Slovníkové ekvivalenty byly převzaty z online česko-španělského slovníku *Slovník.seznam* a z *Lingea mluvníku česko-španělského* 2008, s. 213. Příklady byly převzaty z paralelního korpusu češtiny a španělštiny InterCorp v9.

- (56) a. *Los casos fraudulentos son escasos, pero aún así tienen lugar. /
Podvody se objevují zřídka, ale přece jen k nim dochází.*
- b. *Nadie me ha hecho nunca un pedido tan audaz y sin embargo tan cortés. /
Nikdo mi nikdy nepřednesl žádost tak smělou, a přece tak dvornou.*

5.3.1 Kontrastivní analýza modifikační částice *prece*

Následující kontrastivní analýza překladu modifikační částice *prece* z češtiny do španělštiny se zakládá na vzorku konkrétních překladatelských řešení, která jsem čerpala z paralelního korpusu InterCorp. S ohledem k vysokému počtu výskytů tohoto slova v jádru korpusu, tedy celkem k 1 216 výskytům, byl zkoumaný vzorek zmenšen automaticky pomocí funkce "vzorek" na 51 vět, přičemž ve dvou větách se slovo *prece* opakovalo. Nakonec tedy vznikl vzorek o 53 případech výskytu hledaného slova. Ověření průkaznosti vzorku pomocí rozhraní Treq bylo dosti neprůkazné vzhledem k poměrně chybně přiřazeným ekvivalentům, například jako druhý nejčastější ekvivalent je zde uvedeno slovo *no*. S odkazem na popis slova *prece*, si dovoluji zařadit všechna jeho použití. Nesnažila jsem se vyřadit výskyty kdy se jednalo spíše o adverbium či část spojovacího výrazu, než o modifikační částici. V případě analýzy slova *prece* jsem se snažila postihnout celou škálu různých jeho použití, která se v korpusu objevovaly. A to především z toho důvodu, že sémantický/pragmatický obsah ve všech těchto funkcích se do značné míry překrývá a cílem této práce je spíše popsat způsoby kterými je právě daný význam vyjádřen ve španělštině. U většiny studovaných vět je z užití částice patrný význam jakéhosi odkaz na jinou již známou skutečnost. Zároveň budou v analýze zohledněny způsoby překladů právě různých funkcí tohoto slova, například častých kolokací.

V jednoznačně největším počtu případů není sémantická/pragmatická funkce slova *prece* v cílovém textu vyjádřena pomocí konkrétního výrazu (57a), tedy celkem v 28 větách (52,8%). V ostatních větách bylo nejčastěji užito pragmatického markátoru *sin embargo*, a to celkem v pěti (9,4%). Ovšem toto adverbialní spojení se objevilo zejména v případech, kdy je v původním textu *prece* součástí spojení *a prece*, které MČ3 označuje za souřadící spojovací výraz, který se používá i k vyjádření přípustky (MČ3 1987, s. 491). Přičemž spojení *sin embargo*, jak říká DPDE, odpovídá funkci spojovací s významem odporovacím (Briz & Pons & Portolés 2008). Celkem ve třinácti případech byl výraz *prece* užít ve spojení se spojkou, šestkrát s *a* a sedmkrát s *ale*.

Kombinatorika použitých výrazů v překladech do španělštiny se dosti podobá té české. Objevují se často kombinace slov *s y* (57b) a *s pero* (57c).

- (57) a. *Obě předložky přece znamenají pozitivní a negativní aspekt stejného vztahu, proto by se měly pojít se stejným pádem. /*
Ambas preposiciones significan el aspecto positivo y negativo de la misma relación y por lo tanto deberían ir con la misma declinación.
- b. *Její syn utekl z domu a několik dnů se nevracel! Zhroutila se z toho nervově!*
A přece tváří v tvář Passerovi, odsouzení na smrt, zapomněla sama na sebe (...)/
¡Su hijo se fue de casa y estuvo varios días sin volver! ¡Tuvo una crisis nerviosa por culpa de eso !Y sin embargo, al encontrarse con Passer, con un condenado a muerte, se olvidó de sí misma (...)
- c. *(...) otevřeli mi oči a já jsem sice až pak, sice až pozdě, ale přece jen pochopil, že i ty stroje jsou vlastně sochy, krásné sochy, které bych nedal za nic (...)/*
(...) me abrieron los ojos y yo luego, aunque en realidad tarde, pero de todas formas había entendido, que hasta esas máquinas realmente son esculturas, hermosas esculturas que no daría por nada (...)

V našem vzorku se v přeložených větách dvakrát objevilo pouze slovo *pero* (5,7%), na místě v českém textu užitého spojení *ale přece*. Původní spojení *ale přece* má již zmíněnou spojovací funkci s významem odporovacím, ale zároveň díky částici *prece* získává i další význam, tedy odkazuje na známé informace v rámci širšího kontextu. Tento význam cílový španělský text neobsahuje, např. (58a).

- (58) a. *Jan nikdy nesdílel Passerovo nadšení nad tím, jak se věci mění, ale přece měl rád jeho touhu po změnách.*
Jan no había compartido nunca el entusiasmo de Passer por la forma en que estaban cambiando las cosas en el mundo, pero le gustaba su ansia de cambios.

Dvakrát bylo použito adverbálních spojení *de todos modos* (59a) a *a pesa de todo* (59b). Výraz *de todos modos* RAE zařazuje k takzvaným adverbálním diskurzivním konektorům s funkcí přípustky (RAE-ASALE 2008, s. 2361). Podobný

význam popisuje i u adverbialního spojení *a pesar de todo*, tedy vyjádření vztahu přípustkového, anebo i odporovacího (Ibid., 1416).

- (59) a. *Byl už jsem tu někdy? - Ne, nebyl. A **přece** to znám (...)* /
*He vivido aquí ya otra vez? - No, nunca. Pero **de todos modos** conozco esto cuarto (...)*
- b. (...) *zdál se mi o ní takový krutý, horečnatý sen, který ji zkřivil, odporně rozšklebil, ale **přece** nemohl změnit k nepoznání.* /
 (...) *lo he visto también en sueños, en una febril y cruel pesadilla que lo deformaba terriblemente, que lo hacía aparecer asqueroso, pero que **a pesar de eso** puedo reconocer.*

Třikrát bylo sémantické/pragmatické významové zabarvení v původním textu nesené částicí *přece* vyjádřeno pomocí podmiňovacího způsobu slovesa (60c). Ostatní prostředky pro vyjádření konkrétních významů se objevili pokaždé pouze jednou, např. slovní spojení *pero si*, které zpravidla stojí na začátku věty, jíž dodává důraz a která vyvrací, to co bylo řečeno předtím. Dále se se objevilo i *ya, al fin y al cabo, a pesar de todo, al menos*. Úplný přehled použitých výrazových prostředků shrnuje tabulka číslo 7.

- (60) a. (...) *jednou to **přece** jen nastane a potom se už neseškáme.* /
 (...) *algún día **llegaría** ese momento y luego ya no volveríamos a encontrarnos.*

Tabulka č. 7: Překladové ekvivalenty slova *přece*

překladový ekvivalent	počet výskytů	počet výskytů v procentech
<i>sin embargo</i>	5x	9,4%
<i>pero</i>	2x	3,8%
<i>de todos modos</i>	2x	3,8%
<i>a pesar de todo</i>	2x	3,8%
<i>pero si</i>	1x	1,88%
<i>ya</i>	1x	1,88%
<i>al fin y al cabo</i>	1x	1,88%
<i>de todas formas</i>	1x	1,88%
<i>al menos</i>	1x	1,88%
<i>pese a todo</i>	1x	1,88%
<i>creo que</i>	1x	1,88%
<i>quizás</i>	1x	1,88%
<i>y</i>	1x	1,88%
<i>zdůrazňovací funkce vyjádřena adjektivem</i>	1x	1,88%

<i>opis</i>	1x	1,88%
<i>užití kondicionálu</i>	3x	5,7%
<i>nulový ekvivalent</i>	28x	52,8%
celkem		53x

Zdroj: vlastní zpracování

Na základě provedené studie slovo *přece* nehodnotíme jako aktualizátor, a to i vzhledem k tomu, že při přesunu pouze modifikační částice *přece* nedochází k zásadní změně významu (61a). Ne vždy stojí *přece* před ohniskem aktuální výpovědi. Spíše se zdá, že má tendenci objevovat se v konkrétní pozici ve větě, a sice v té, jež je v češtině určena pro klitika (61b). Zároveň nespouští presupozici naznačující existenci skupiny. Z jednotlivých příkladů vyplývá, že výraz *přece* může naznačovat jisté souvislosti spojené s širším kontextem a zároveň má i funkci zdůrazňovací, avšak nesplňuje všechna kritéria, která Štěpánková (viz teoretická část) vymezuje pro zařazení výrazu mezi aktualizátory.

- (61) a. *Vy jste přece předsedou té komise. → Vy přece jste předsedou té komise / (...)* *creo que usted es el presidente de la comisión.*
- b. *Byl přece členem Party, jejím plnoprávný člen ! / ¡Él también era miembro de la pandilla, miembro de pleno derecho!*

5.4 Však

Druhou modifikační částicí, která je homonymní se spojkou, je částice *však* (62a) (PMČ 2008, s. 363). Toto slovo podle Machka vzniklo z příslovce *všako*, jehož kmen tvoří zájmeno *veš*. Původní smysl byl *vším způsobem*, „v každém případě“ (Machek 2010, s. 703).

(62) a. *Však jsem tam byl!* (=vždyť) - Modifikační částice

Petr přijel, Marie však zůstala raději doma. - spojka

Slovník spisovné češtiny říká, že se může jednat o spojkou souřadící, která vyjadřuje vztah odporovací, a to v tom případě, že nestojí na začátku věty, např. (63a). Ve spojení (*sice*)...*přesto však/přece však* má zároveň i významový odstín přípustky (63b) a ve spojení *zato však* vyjadřuje i význam stupňovací (63c). Na začátku věty má souřadící spojka *však* význam důvodový expresivní, např. (63d) (SSČ 2010, s. 501). *Však* ovšem také může být modifikační částicí. SSČ ji popisuje jako hovorovou, expresivní a přiřazuje jí funkci zdůrazňovací, např. (63e) (Ibid., s. 501).

(63) a. *Představení skončilo, potlesk však trval.*

b. *Slunce (sice) svítí, přesto však je zima.*

c. *Na přenášky nechodí, zato však pilně studuje.*

d. *Nediv se, však ho znáš.*

e. *Však já ho dostanu.*

Štěpánková řadí modifikační částici *však* ke specifické skupině částic, a *sice* k částicím *ale*, *ovšem*, *totiž*, *však*, *vždyť*, jež mohou spouštět presupozici typickou pro skupinu tzv. rezultativně odkazovacích částic, tedy těm, které odkazují k předchozímu kontextu a nikoli na skupinu výrazů, z nichž aktualizátor vybírá zasažený výraz (Štěpánková 2014, s. 30-31). Bedřichová říká, že se tyto částice vztahují k ohnisku, jako např. ve větě (64a). Štěpánková ale upozorňuje na to, že bez ohledu na to, který prvek věty tvoří ohnisko, tyto výrazy jsou vždy na první nebo druhé pozici ve větě. Mezi aktualizátory je tedy neřadí. (Štěpánková 2014, s. 31) I Příruční slovník jazyka českého říká, že *však* zpravidla stojí na druhém místě ve větě (PSJČ 2007 - 2008). Funkce zdůrazňovací částice *však*, kterou zmiňuje SSČ, se obvykle váže k celé větě, a nikoli pouze k ohnisku výpovědi.

(64) a. *Já bych si dala klidně ještě skleničku vína. Auto totiž řídí manžel.*

V česko-španělských slovnících⁸ můžeme najít celou řadu různých výrazových prostředků k překladu české částice *však*, které se povětšinou liší od překladových ekvivalentů navržených pro spojovací výraz *však*. Jedná se o tato slova a slovní spojení: *al fin y al cabo*, *sea como sea* (65b) a *ya* (65a). Pro spojku jsou to tyto jazykové jednotky vyjadřující vztah odporovací: *mas*, *pero*, *sin embargo*, ale i *ya*.

(65) b. *Tak tedy dál s novou odvahou. Však se to podaří, protože psát chci!* /

Así que adelante, con nuevos ánimos, ya saldrá, ¡porque he de escribir, sea como sea!

c. *Však on nakonec půjde, vždyť tu nemá co dělat.* /

Ya se irá, nada tiene que hacer aquí.

5.4.1 Kontrastivní analýza modifikační částice *však*

Následující kontrastivní analýza modifikační částice *však* se zakládá na překladech textů z češtiny do španělštiny, jež byly převzaty z jádra paralelního korpusu InterCorp. Vzhledem k tomu, že ve všech svých výskytech, tedy v devíti stech třiceti sedmi případech, bylo toto slovo otagováno jako spojka (J), zvolila jsem pro vyfiltrování případů, kdy se jedná o modifikační částici, parametry výběru vzorku zakládající se na popisu této slovní formy ve SSČ. Hledala jsem pouze slovo *však*, které se nachází na začátku věty, a následně jsem u všech nalezených výskytů ověřovala funkci této modifikační částici vlastní, a sice jistou hovorovost (ve všech případech se jedná o přímou řeč), expresivnost a zejména pak její zdůrazňovací funkci. Zároveň jsem ověřovala, aby *však* neplnilo funkci souřadící spojky a nevyjadřovalo vztah odporovací vůči jiné větě. Ve všech případech, které byly vyfiltrovány pomocí korpusu se tyto funkce/nefunkce ověřili a nakonec vznikl vzorek celkem třiceti sedmi výskytů modifikační částice *však*.⁹

V jednoznačně nejvíce případech význam modifikační částice *však* v přeloženém textu vyjádřen nebyl, tedy celkem ve dvanácti výskytech (32,4%), což i dokazuje její nepovinnou funkci ve větě, která i nadále může fungovat jako gramaticky

⁸ Slovníkové ekvivalenty byly převzaty z online česko-španělského slovníku *Slovník.seznam* a z *Lingea mluvníku česko-španělského* 2008, s. 328. Příklady byly převzaty z paralelního korpusu češtiny a španělštiny InterCorp v9.

⁹ Vzorek nezahrnuje ani užití slova *však* ve funkci tzv. zpětně odkazovací částice. Vzhledem k zaměření práce jsem se snažila vyfiltrovat pouze výskyty modifikační částice *však*, tak jak ji popisuje Nekula. Tedy takové částice, jež je vyjádřením především postoje mluvčího (viz popis slova *však*: 5.4 *Však*).

správná a srozumitelná věta. Avšak je tato věta v cílovém textu ochuzena o jistý pragmatický rys, chybí formální vyjádření postoje mluvčího, např. (66a). Z výrazových prostředků, které zastupují funkci modifikační částice *však*, v cílových španělských větách se nejčastěji objevuje adverbium *ya* (66b), celkem v šesti případech samostatně (16,2%), anebo ve dvou případech v kombinaci s jinými slovi. Jedná o spojení *pero ya* (66c) a *bueno, ya* (66d).

(66) a. ***Však*** *já si ho najdu.*

Lo encontraré.

b. "***Však*** *jsem ti psal, jaký měla život.*"

Ya te escribí sobre la vida que ha tenido.

c. ***Však*** *se mu pomstí, tomu drahému mistrovi, tomu starému blbci, tomu plešatému Theodoru de Banville! /*

¡Pero ya se vengará de ese querido maestro, de ese viejo idiota, de ese viejo calvo Théodore de Banville!

d. ***Však*** *uvidíme, co bude dál.*

Bueno, ya veremos qué pasa más adelante.

Dalšími výrazovými prostředky, kterých bylo při překladu užito hned několikrát, jsou tato slova a slovní spojení: *pero*, čtyřikrát; *pero si*, dvakrát (67a), a *por eso* třikrát. Objevily se i celkem tři věty (8,1%), ve kterém byl význam obsažený v původních větách díky modifikační částici *však*, vyjádřen jakýmsi opisem, kdy byla celá věta přeformulována tak aby nesla i tuto informaci (67b). V neposlední řadě se objevují i překlady pomocí dalších výrazových prostředků, přičemž se ale vždy jedná pouze o jediný případ. Jsou to následující slova a slovní spojení: *por supuesto*, *de todos modos*, *no hay que preocuparse* (67c), *claro* a *si*. Všechny ekvivalenty a počet jejich výskytů ve zkoumaném vzorku shrnuje následující tabulka (tabulka č. 8).

(67) a. "***Však*** *voni to doktoři už dneska moc dobře vědí.*"

Pero si eso hoy en día los médicos lo saben perfectamente.

b. "***Však*** *už vás vyhlížím,*"

-¡Hace un rato que le espero!-

c. "***Však*** *on si nás spánek najde sám.*"

No hay que preocuparse, el sueño nos encontrará solo.

Tabulka č. 8: Překladové ekvivalenty modifikační částice *však*

španělský ekvivalent	počet výskytů	počet výskytů v procentech (zaokrouhлено na desetiny)
<i>ya</i>	6x	16,2%
<i>bueno, ya</i>	1x	2,7%
<i>pero ya</i>	1x	2,7%
<i>pero</i>	4x	10,8%
<i>pero si</i>	2x	5,4%
<i>por eso</i>	3x	8,1%
<i>por supuesto</i>	1x	2,7%
<i>de todos modos</i>	1x	2,7%
<i>no hay que preocuparse</i>	1x	2,7%
<i>claro</i>	1x	2,7%
<i>si</i>	1x	2,7%
<i>opis</i>	3x	8,1%
<i>nulový ekvivalent</i>	12x	32,4%
celkem		37x

Zdroj: vlastní zpracování

Modifikační částice *však* primárně neplní ve větě funkci aktualizátoru, jak vyplývá i ze vzorku jejího užití, na jehož základě byla vytvořena tato kontrastivní analýza. Jejím užitím dochází k modifikaci celé věty, která je díky ní obohacena o jistý sémanticko/pragmatický rys vyjadřující v tomto případě postoj mluvčího, například (68a-b). Zároveň obsah výpovědi zdůrazňuje. Stejně tak jako tomu bylo i u předchozích modifikačních částic, kterými se tato práce zabývá, ani *však* nevytváří presupozici o existenci množiny prvků. Zároveň tato částice obvykle nemá schopnost dosahu a nepojí se s ohniskem. Ani například nepozorujeme, že by se pojila s konkrétním syntagmatem ve větě.

(68) a. *Však vy to dobře víte. /*

Si usted lo sabe perfectamente.

b. *Však já taky žádný román psát nechci! /*

¡Por supuesto que no quiero escribir ninguna novela!

5.5 Prostě

Dalším slovem, o kterém Nekula hovoří jako o modifikační částici, jež je homonymní s příslovcem, je *prostě* (69a) (Nekula 2008, s. 363). Podle Štěpánkové můžeme na základě postavení daného slova v konkrétních případech užití snadno určit, o který z těchto dvou slovních druhů se jedná. Pokud stojí ve větě za přísudkem, plní funkci příslovečného určení a hodnotíme ho jako adverbium, avšak pokud je umístěno před přísudek, jedná se o částici, kdy je jeho význam vyprázdněn a větněčlenskou funkci nemá (Štěpánková 2014, s. 30).

(69) a. *Řekni to **prostě!*** - adverbium

***Prostě** to *řekni!* (*Tak to řekni!*)* - modifikační částice

Podobně i ve SSČ najdeme u slovníkového hesla *prostě* dvě možnosti slovnědruhového zařazení, jak příslovce, tak částici (SSČ 2010, s. 315). Oproti tomu SSJČ mu stejně tak, jako se potvrdilo i u většiny ostatních zkoumaných výrazů v této práci, funkci částice nepřirazuje. Nehodnotí ho tedy jako slovo homonymní. Avšak co se týče významů tohoto slova, podává rozhodně jejich nejrozsáhlejší přehled. Jsou zde zahrnuty i jeho hovorové významy, které na základě postavení výrazu ve větě a vyprázdnění původního významu adverbia *prostě*, tedy „*bez složitosti, obyčejně*“ (70a), připisujeme částici *prostě*, která může vyjadřovat „*pouze, jenom*“ (70b) anebo „*zkrátka*“ (70c) (SSJČ 1989).

(70) a. *Vyjadřoval se **prostě** a jasně.* - adverbium

b. *Přišel se **prostě** zeptat, jak má věc zařídit.* - částice

c. ***Prostě** už to dál nešlo.* - částice

Podle Nekuly modifikační částice *prostě* v textu či promluvě vyjadřuje rezignaci mluvčího (70a) a slouží k „*uzavření jistého sledu replik, popř. tématického bloku ve vyprávění*“ (Nekula 2008, s. 695). V souladu s tímto popisem je i charakteristika významových vlastností, jež uvádí Vondráček, který tuto částici řadí jak k částicím hodnotícím, tak i k těm, které strukturují text (VAGSČ 2018, s. 93 - 94).

(71) a. *Tak jsem **prostě** ztratila trpělivost. Ale co mám teď dělat?*

Různé česko-španělské slovníky¹⁰ nabízí celou řadu možností překladu tohoto slova, přičemž dané výrazy jsou často stejné jak pro příslovce *prostě*, tak i pro částici *prostě*, anebo nejsou pro tuto částici vůbec navrženy překladové ekvivalenty v tom případě, kdy je toto slovo ve slovníku uvedeno pouze jako příslovce. Pro adverbium ve významu „obyčejně“ byly nalezeny tyto španělské výrazy: *modestamente*, *con modestia* a *sencillamente*. Pro význam „bez složitosti“ se pak objevila tato slova: *simplemente* a *sencillamente*. Pro částici *prostě*, tedy význam slova „pouze, jenom, zkrátka“ byly uvedeny tyto možné ekvivalenty: *simplemente* (72a), *solamente*, *solo*, *total* a *tan solo*.

- (72) a. *Aquel sonido **simplemente** se produjo.* /
*Ten zvuk se **prostě** udál.*

5.5.1 Kontrastivní analýza modifikační částice *prostě*

Tato analýza české modifikační částice *prostě* byla vytvořena na základě překladů původem českých vět do španělštiny. Ty jsme čerpali z jádra paralelního korpusu češtiny a španělštiny InterCorp. Celkový počet výskytů daného slova, tedy sto osmdesát jedna případů, byl zmenšen na vzorek šedesáti sedmi vět pomocí kritéria, které se zakládá na popisu slova *prostě* v teoretické části této práce, a sice jsme vygenerovali pomocí pozitivního filtru pouze ty výskyty slova *prostě*, kdy ve větě stálo před slovesem. Následně byly dvě věty ze vzorku vyřazeny proto, že v obou případech byla daná věta přeložena takovým způsobem, kdy nejen že nebyl vyjádřen významový obsah částice *prostě*, ale ani zbytek věty si nezachoval strukturu ani význam, který měla věta původní. Rozhodně nechceme říci, že jde o špatné překlady. V širším kontextu celého textu považujeme zvolené způsoby překladu za vhodné. Například šlo o tuto větu (73a).

- (73) a. *Tak jsem to **prostě** nezvládla.* /
Lo siento.

Nejčastěji užitým prostředkem pro vyjádření sémantického/pragmatického obsahu české modifikační částice *prostě*, který se ve vzorku objevil, bylo adverbium

¹⁰ Slovníkové ekvivalenty byly převzaty z online česko-španělského slovníku *Slovník.seznam* a z *Lingea mluvníku česko-španělského* 2008, s. 208 - 209. Příklady byly převzaty z paralelního korpusu češtiny a španělštiny InterCorp v9.

sencillamente (74a-b), které bylo při překladu použito celkem dvaadvacetkrát. To, že bylo užito právě tohoto slova v největším počtu vět, považujeme za překvapivé, a to vzhledem k jeho významům, které RAE uvádí, tedy „*s sencillachos, bez přetvářky*“ (RAE-DLE). Zdá se být ekvivalentním spíše k adverbium *prostě*, které má význam „*bez složitosti, obyčejně*“, než k významu „*pouze, jenom, zkrátka*“ částice *prostě*. V české větě mluvčí díky dané částici vyjadřuje také jistou rezignaci k jejímu obsahu. Zůstává otázkou, zda je tento další význam obsažen i ve španělské větě.

(74) a. ***Prostě*** rodiče to nemohou pochopit, to je to celé. /

Sencillamente, los padres no pueden comprender, eso es todo.

b. „***prostě*** musím,“ křikl najednou. /

Sencillamente tengo que hacerlo -gritó de repente-.

Dalším výrazem, který se ve španělských větách často objevoval bylo skalární adverbium *simplemente* (75a), a sice celkem ve dvanácti větách. Opět se potvrdila také tendence k tomu, význam české modifikační částice v cílovém textu nevyjadřovat pomocí konkrétního slova či slovního spojení, a to v šestnácti případech, například (75b). V neposlední řadě bylo mezi, při překladu původního textu hojně užívanými výrazovými prostředky pro vyjádření významu částice *prostě*, také adverbiální spojení *en resumen*, které má zpravidla funkci strukturující text, kdy resumuje to, co bylo řečeno předtím, například (75c).

(75) a. ***Prostě*** jsem musel přijmout fakt, jak to tamten pán udělal. /

Simplemente tuve que aceptar el hecho de cómo lo había llevado a cabo ese caballero de ahí.

b. „***prostě*** řekl jsi mi, že když tchýně nenajde klíč, musí ***prostě*** vylomit zámek?“ /

Le dijiste que si mi suegra no encuentra la llave hay que hacer saltar la cerradura?

c. ***Prostě*** mají svá podmořská a podzemní města, své hlubinné metropole, své Esseny a Birminghamy na dně mořském, (...); mají své přeplněné tovární čtvrti, přístavy, dopravní linky a miliónové aglomerace; ***prostě*** mají svůj víceméně neznámý svět. /

Tienen ciudades submarinas y subterráneas, sus metrópolis de las profundidades, sus Essex y Birmingham, (...). Cuentan con barrios

industriales muy poblados, puertos, líneas de transporte y millones de aglomeraciones. En resumen: tienen su mundo, más o menos conocido.

Ostatních výrazových prostředků bylo v tomto vzorku užito vždy pouze v jediném případě. Jedná se o tato slova a slovní spojení: *de todos modos, el caso es que, incluso, por eso, puramente, solamente* a *ya*. Z jednotek, které navrhuji pro překlad dané částice slovníky a které uvádíme v teoretické části této práce, se objevily pouze dvě z nich, a sice adverbia *simplemente* a *solamente* (76a). Všechny překladové ekvivalenty, které se ve vzorku objevily a počty jejich výskytů shrnuje tabulka č. 9.

(76) a. *Chtěl jsem prostě žít, a to bylo všechno.*

Solamente quería vivir, y eso era todo.

Tabulka č. 9: Překladové ekvivalenty slova *prostě*

překladový ekvivalent	počet výskytů	počet výskytů v procentech
<i>sencillamente</i>	22x	33,84%
<i>simplemente</i>	12x	18,46%
<i>en resumen</i>	8x	12,3%
<i>de todos modos</i>	1x	1,53%
<i>el caso es que</i>	1x	1,53%
<i>incluso</i>	1x	1,53%
<i>por eso</i>	1x	1,53%
<i>puramente</i>	1x	1,53%
<i>solamente</i>	1x	1,53%
<i>ya</i>	1x	1,53%
<i>nulový ekvivalent</i>	16x	24,6%
celkem		65x

Zdroj: vlastní zpracování

Modifikační částici *prostě* nepovažujeme na základě jejího užití v našem vzorku příkladů za aktualizátor. Její typickou funkcí tedy není být ukazatelem toho, že člen věty, který stojí za ní, je ohniskem. Nespouští presupozici naznačující existenci skupiny, a ne vždy stojí ve větě na pozici aktualizátoru. Často se nachází na začátku věty (77a), ale někdy i v jiné pozici, včetně té před ohniskem, která se však zdá být spíše náhodná a to proto, že v těchto příkladech se obvykle jedná o emocionálně zabarvenou větu (77b). Modifikační částice *prostě* se zpravidla nachází v části věty, která předchází přísudku, který má funkci tranzitu.

- (77) a. **Prostě** byly to zlaté časy pro kontinentální obchod, průmysl a zemědělství. /
En resumen: era una época de oro para el comercio industrial y agrícola del continente.
- b. *Tomu se nedá prostě zabránit.* /
Eso no se puede evitar.

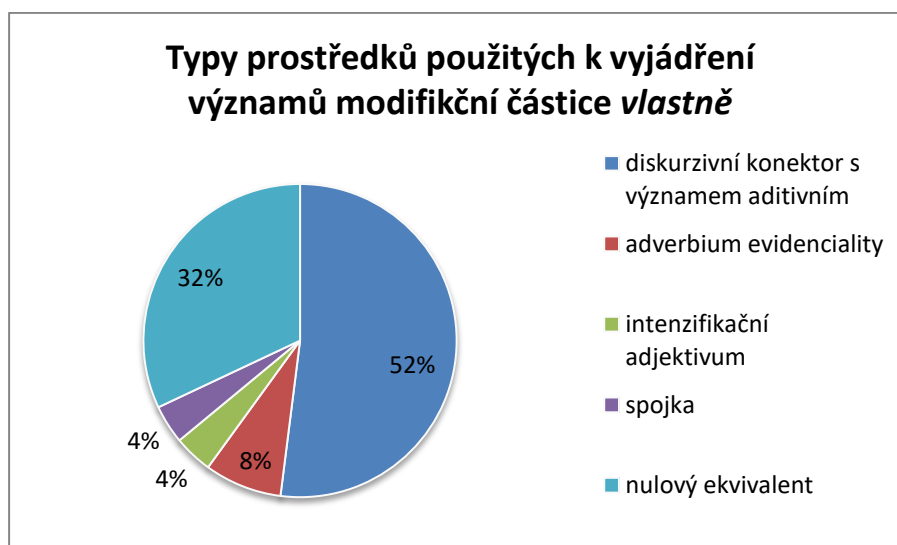
6 Výsledky analýzy

V následující části budou pro přehlednost shrnuty některé záběry, ke kterým jsme na základě kontrastivní analýzy vybraných modifikačních částic došli. V rámci této práce jsme zkoumali celkem pět modifikačních částic. Jednalo se o tyto částice: *vlastně*, *ale*, *přece*, *však* a *prostě*. Španělských výrazových prostředků, kterých bylo užito pro vyjádření jednotlivých významů těchto slov bylo celkem čtyřicet dva, přičemž některé z nich byly použity u několika modifikačních částic zároveň, např. *ya*, *pero*, *pero si* a *de todos modos*. Pouze u modifikační částice *ale* můžeme říci, že má jeden jednoznačně dominující způsob vyjádření jejího významového obsahu ve španělštině, a sice užití zvolací věty se zájmenem *qué* na začátku. Typy jednotlivých výrazových prostředků použitých při překladu shrnuje tabulka č. 10.

6.1 Typy použitých výrazových prostředků

6.1.1 Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice *vlastně*

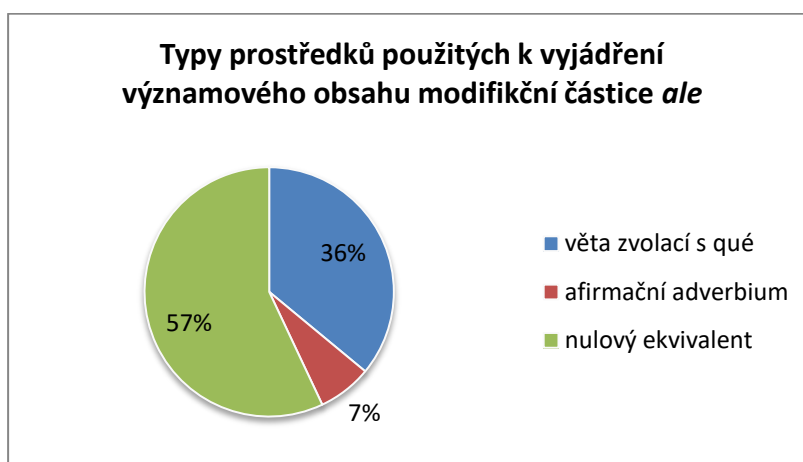
Pro vyjádření významů, které v češtině vyjadřuje modifikační částice *vlastně* bylo ve španělských překladech použito celkem čtrnáct různých slov a slovních spojení, přičemž nejčastěji se jednalo o diskurzivní konektory, které mají funkci upřesňující. Bylo užito celkem šesti různých diskurzivních konektorů. Mezi ně řadíme i čtyři výrazy, které byly použity v překladech vět s *vlastně* opakovaně. Dále bylo užito také čtyř adverbii evidenciality, dvou intenzifikačních adjektiv a dvou spojek. Zastoupení jednotlivých typů ukazuje následující graf.

Graf č. 1: Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice *vlastně*

6.1.2 Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice *ale*

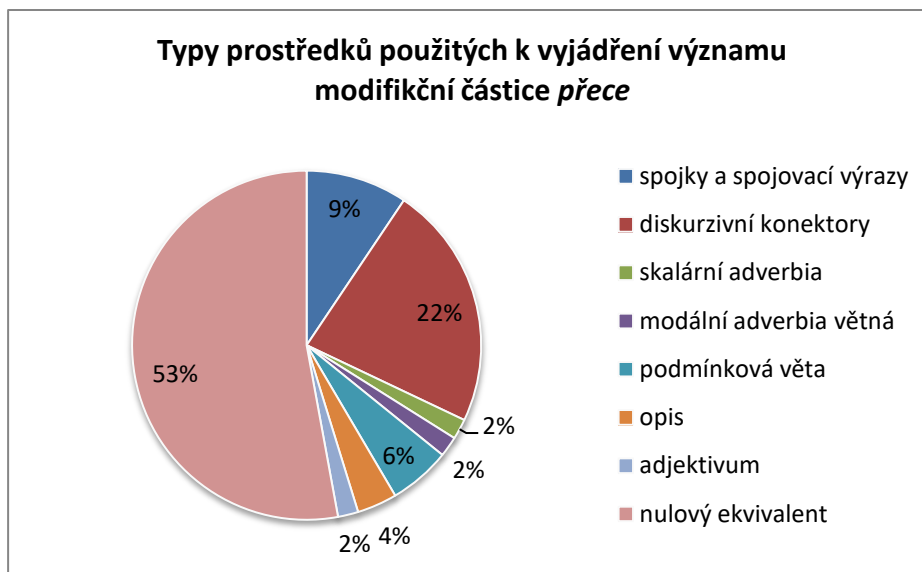
Ve větách přeložených z češtiny do španělštiny, v nichž se nacházela česká modifikační částice *ale*, byly v použitém vzorku nalezeny pouze dva způsoby vyjádření daného významu, a sice se jednalo o použití věty zvolací, na jejímž začátku stálo zájmeno *qué* a o afirmační adverbium *sí*. Procentuální podíl použití jednotlivých typů shrnuje následující graf.

Graf č. 2: Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice *ale*

6.1.3 Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice *prece*

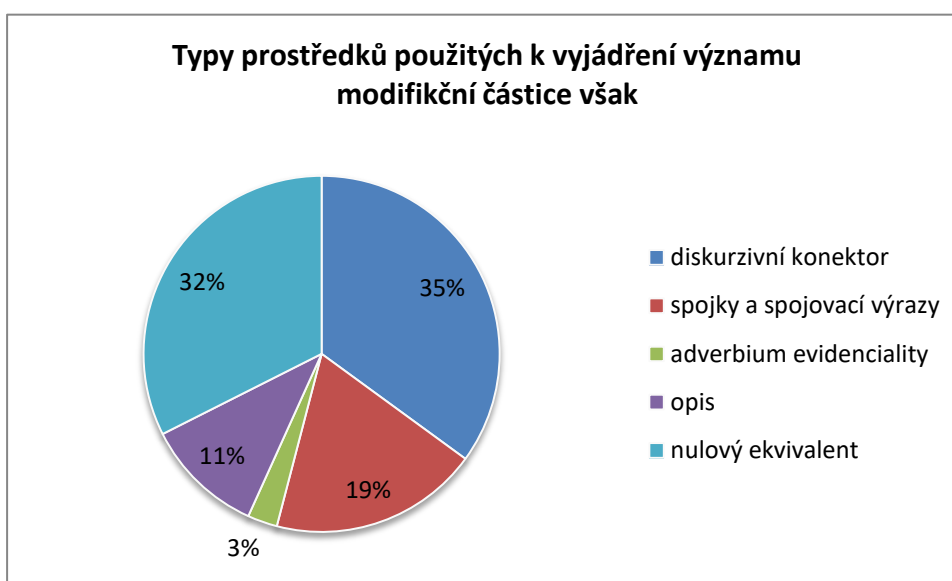
K vyjádření významů ve větách přeložených do španělštiny, které se v českých větách vyjadřují pomocí slova *prece*, bylo použito celkem sedmi různých výrazových prostředků, a to pěti diskurzivních konektorů, jednoho skalárního adverbia, jednoho modálního adverbia větného, pěti spojek a spojovacích výrazů, tří podmínkových vět, jednoho adjektiva a ve dvou případech (zařazujeme sem i *creo que*, viz 5.3.1 Kontrastivní analýza modifikační částice *prece*) byl daný význam vyjádřen opisem. Procentuální podíl použití jednotlivých prostředků ukazuje graf č. 3.

Graf č. 3: Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice *přece*

6.1.4 Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice *však*

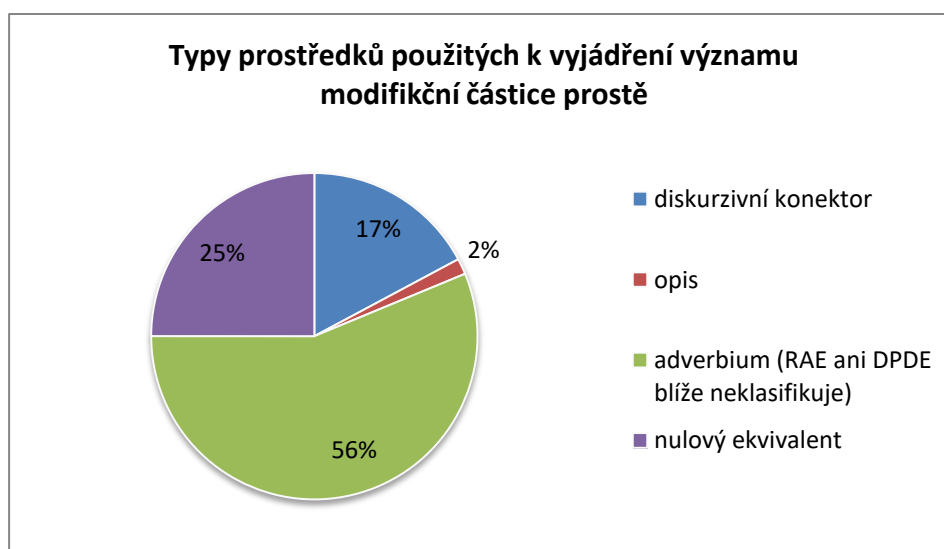
Prostředky, kterými byl vyjádřen význam české modifikační částice *však* ve větách přeložených do španělštiny, jsou následující: čtyři diskurzivní konektory, tři spojky a spojovací výrazy, jedno adverbium evidenciality, V pěti větách byl daný význam vyjádřen jakýmsi opisem. Výskyty jednotlivých typů výrazových prostředků, které byly užity shrnuje následující graf.

Graf č. 4: Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice *však*

6.1.5 Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice *prostě*

U řady výrazů, kterých bylo užito k vyjádření významu modifikační částice *prostě*, ani RAE, ani DPDE neuvádí o jaký typ slov se jedná, uvádí pouze jejich slovnědruhové zařazení k adverbium. Mimoto bylo v mnoha případech užito prostředků, které na základě jejich funkce v textu řadíme mezi takzvané diskurzivní konektory. V jedné větě byl daný význam vyjádřen pomocí opis. Procentuální podíl použití jednotlivých typů prostředků shrnuje graf č. 5.

Graf č. 5: Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice *prostě*

Tabulka č. 10: Použité výrazové prostředky pro vyjádření významu modifikačních částic *vlastně*, *ale*, *přece*, *prostě* a *však*

Výrazové prostředky	Typ výrazu	Přeložené výrazy				
		<i>vlastně</i>	<i>ale</i>	<i>přece</i>	<i>však</i>	<i>prostě</i>
<i>a pesar de todo</i>	CD adversativo			x		
<i>al fin y al cabo</i>	CD recapitulativo			x		
<i>al menos</i>	Adverbio escalar			x		
<i>aunque</i>	Conjunción subordinante	x				
<i>ciertamente</i>	Adverbio oracional evidencial	x				
<i>claro</i>	Adverbio que expresa afirmación				x	
<i>creo que</i>	opis			x		
<i>de hecho</i>	CD de precisión	x				
<i>de por sí</i>	locución adverbial	x				
<i>de todas formas</i>	CD concesivo			x		

<i>de todos modos</i>	CD concesivo			x	x	x
<i>de verdad</i>	Adverbio oracional evidencial	x				
<i>el caso es que</i>	opis					x
<i>en realidad</i>	CD de precisión	x				
<i>en resumen</i>	CD recapitulativo					x
<i>exactamente</i>	Adverbio que expresa precisión	x				
<i>incluso</i>	Adverbio de foco					x
<i>mejor dicho</i>	CD rectificativo	x				
<i>nadie</i>	adjektivum			x		
<i>no hay que preocuparse</i>	opis				x	
<i>pero</i>	conjunción coordinante			x	x	
<i>pero si</i>	conjunción			x	x	
<i>pese a todo</i>	opis			x		
<i>por eso</i>	CD de significado conclusivo				x	x
<i>por otra parte</i>	CD aditivo	x				
<i>por supuesto</i>	Adverbio oracional evidencial				x	
<i>puramente</i>	Adverbio					x
<i>quizás</i>	Adverbio de duda			x		
<i>realmente</i>	Adverbio oracional evidencial	x				
<i>sencillamente</i>	Adverbio de modo					x
<i>si</i>	Conjunción subordinante				x	
<i>sí</i>	Adverbio que expresa afirmación		x			
<i>simplemente</i>	Adverbio de modo					x
<i>sin embargo</i>	CD adversativo			x		
<i>solamente</i>	Adverbio de modo					x
<i>todo</i>	Intenzifikační adjektivum	x				
<i>verdaderamente</i>	Adverbio oracional evidencial	x				
<i>verdadero</i>	intenzifikační adjektivum	x				
<i>y</i>	conjunción coordinante	x		x		
<i>ya</i>	CD			x	x	x
<i>věta zvolací s qué</i>			x			
<i>kondicionál slovesa</i>				x		

Zdroj: vlastní zpracování

6.2 Aktualizační funkce modifikačních částic

Ve zkoumaném vzorku pěti modifikačních částic se nepodařilo u žádné z nich prokázat její funkci coby aktualizátoru. Pro názornou ukázkou toho, jak splňují jednotlivé parametry pro zařazení k aktualizátorům, si dovoluujeme zařadit následující

tabulku (tabulka č. 11). Ta se zakládá na datech, která uvádí Štěpánková a která se potvrdila i naší analýzou.

Tabulka č. 11: Modifikační částice *vlastně*, *ale*, *přece*, *však* a *prostě* coby aktualizátory

modifikační částice	implikace skupiny	schopnost dosahu	zdůrazňovací funkce	kontextovost (pomocné kritérium)
<i>vlastně</i>	-	-	-	+
<i>ale</i>	-	-	-	+
<i>přece</i>	-	-	+	+
<i>však</i>	-	-	-	+
<i>prostě</i>	-	-	-	-

Zdroj: Štěpánková 2014, s. 40 - 43

Závěr

Předmětem zkoumání této diplomové práce bylo užití specifických jazykových prvků, jimž v češtině zpravidla říkáme modifikační částice, a především pak způsoby vyjádření jejich významových obsahů v překladech do španělštiny. Zabývala jsem se přirozenými texty českými, v nichž byly obsaženy modifikační částice *vlastně*, *ale*, *přece*, *však* a *prostě* a jejich překladovými protějšky španělskými. Jednotlivé příklady jsem čerpala z jádra paralelního česko-španělského jazykového korpusu InterCorp v9, který byl vytvořen v rámci projektu Český národní korpus spravovaného Ústavem Českého národního korpusu při Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Teoretická část této práce představuje pojetí těchto výrazových prostředků z pohledu české a následně i španělské jazykovědy. Vzhledem k tomu, že se jedná o prvky, které jsou v rámci těchto dvou lingvistických oblastí, a především pak co se týče kontrastivního pohledu na ně, poměrně opomíjené, představuji nejprve charakteristiku slovního druhu částic jako celku a také jejich klasifikaci, která se v různých pojetích poměrně liší, a proto jsou také slova plnící funkci modifikačních částic mnohdy řazena i do jiných skupin částic.

V lingvistice španělské je daná problematika ještě komplikovanější. Modifikační částice, které mohou vyjadřovat postoj mluvčího, modifikovat ilokuci a zároveň i ukotvovat výpověď v daném kontextu, ve španělských gramatikách zařazeny do jedné skupiny slov nenajdeme. Zaměřila jsem se proto na skupiny slov a slovních spojení, které jednotlivé španělské gramatiky vydělují, a které zahrnují prvky objevující se při překladu modifikačních částic v našem korpusovém vzorku nejčastěji. Jednalo se o skupinu takzvaných větných adverbíí, diskurzivních částic či pragmatických markátorů. Hispanisté používají celou řadu názvů pro prvky podobného charakteru, přičemž skupiny slov, které k nim řadí, se často dosti překrývají.

Z druhé hlavní části této práce, tedy té praktické, vyplývá, že při snaze vyjádřit sémanticko/pragmatické rysy českých modifikačních částic volí překladatelé konkrétní překladatelská řešení z opravdu široké škály různých prostředků. Je zde zřejmá také jistá rozdílnost ve způsobu vyjádření stejných skutečností v obou jazykových systémech, tedy v češtině a ve španělštině. A to také proto, že formální ekvivalentní prvek, který bychom mohli při překladu použít, často vůbec není, a při překladu často dochází k posunům, kdy je pragmatický rys obsažený v českém textu právě díky

modifikační částici při překladu textu do španělštiny vynechán nebo je vyjádřen jiným způsobem v rámci širšího kontextu. Překlad modifikačních částic z češtiny do španělštiny je otázkou spíše textové ekvivalence, než ekvivalence konkrétních výrazů. Při analýze se nám podařilo najít pouze jeden prvek, který při překladu dominoval natolik, že ho můžeme považovat za opravdu ekvivalentní. Jednalo se o větu zvolací s *qué*, pro překlad zvolací české věty, v níž je užito modifikační částice *ale*.

Nepochybně se také potvrzuje teze Jany Králové, která uvádí, že prostředků tohoto typu se v češtině používá častěji než ve španělštině. Pouze v případě jedné modifikační částice nedominoval vzorku, avšak byl i tak hojně zastoupen způsob překladu původního textu, kdy význam nesený modifikační částicí byl vynechán.

Resumen

La presente tesis trata sobre un tipo específico de palabras que en checo llamamos partículas modificadoras (*modifikační částice*). Se trata de un estudio al respecto, basado en el contraste en el uso de esas palabras en textos checos y sus traducciones al español. También queremos analizar si pueden desempeñar la función de los adverbio de foco dentro de la oración.

Las partículas modificadoras son palabras sinsemánticas que no pueden desempeñar ninguna función sintáctica dentro de la oración. Su función es modificar un sintagma concreto o el resto del enunciado como un todo. Con esas palabras normalmente podemos expresar la actitud del hablante, es decir, la modalidad. Para ellos es típico, que pueden, en combinación con otros medios de expresión, como por ejemplo la intonación o el modo verbal del predicado, participar en la señalización de funciones concretas del enunciado.

El trabajo consta de una parte teórica y una práctica. La parte teórica está dedicada a la teoría de ese tipo de palabras. En las gramáticas checas esas expresiones normalmente pertenecen a la clase de palabras de partículas, pero los lingüistas hispánicos no las clasifican en una clase única de palabras. Generalmente, en las gramáticas españolas no existe una clase específica de partículas, ni tampoco una de las partículas modificadoras, aunque sí existen algunas expresiones cuya función principal consiste en la expresión de la actitud del hablante que no tienen función sintáctica dentro de la oración.

En el primer capítulo de la parte teórica, nos dedicamos a la descripción de las partículas en general desde el punto de vista de la lingüística checa, en que existen varias clasificaciones de este tipo de palabras. Nos estamos centrando en partículas modificadoras checas que son palabras homogéneas con otros tipos de palabras, por ejemplo con conjunciones, interjecciones o con adverbios de modo. Por eso intentamos delimitar las diferencias entre las partículas y las otras clases de palabras, para que podamos distinguirlas.

A continuación, consultamos diferentes fuentes de gramática española que se refieren a la problemática de este tema. Hemos definido ese tipo de palabras según varios autores. *Nueva gramática de la lengua española* describe varias clases de

palabras en que se encuentran esas expresiones. Antes de todo, se trata de adverbios oracionales y conectores discursivos. Los adverbios oracionales se suelen dividir en tres grupos: adverbios de la enunciación o del acto verbal, adverbios temáticos o de tópico y adverbios del enunciado. Otros lingüistas españoles tienen clasificaciones diferentes, por ejemplo, Antonio Bziz nombra el conjunto de palabras, en que podemos encontrar palabras o expresiones, que hayan sido utilizadas para expresar el contenido semántico/pragmático de partículas modificadoras checas, partículas discursivas.

También describimos el concepto de adverbios de foco, porque una parte de nuestro análisis intenta analizar si las partículas modificadoras pueden desempeñar su función en el enunciado y podemos clasificarlas como ese tipo de adverbios.

La segunda parte de la tesis se dedica al análisis comparativo del uso de las partículas modificadoras en checo y en español. Nos apoyamos en los datos que obtuvimos del corpus paralelo InterCorp que fue creado dentro del proyecto del Corpus Nacional Checo. Se trata de un mecanismo que nos permite el acceso a una base de textos originales y sus traducciones, con que podemos analizar elementos concretos en ambas lenguas de perspectiva contrastiva. En total hemos analizado 5 partículas modificadoras checas y sus equivalentes utilizados por los traductores en 219 oraciones traducidas del checo al español extraídas del corpus paralelo InterCorp.

De la segunda parte principal de este trabajo, es decir, la práctica, se deduce que los traductores tienen disponibles muchos medios de expresión que pueden utilizar en cuanto a la traducción del significado de las partículas modificadoras checas. También hay una diferencia en la forma con que se expresan estos significados pragmáticos en los sistemas diferentes de ambas lenguas. La razón es que en esas lenguas, en la mayoría de los casos, no existen palabras o expresiones totalmente equivalentes, con que pueda expresarse el contenido semántico/pragmático de ese tipo de palabras. En la mayoría de los casos el significado comprendido en los textos originales gracias a las partículas modificadoras, no fue expresado con algunas palabras españolas en textos traducidos al español. Logramos encontrar solamente un elemento que dominó tanto en el proceso de traducción que podemos considerarlo realmente equivalente a la partícula modificadora checa *ale* utilizada en oraciones exclamativas. Se trata del uso de la oración exclamativa con el pronombre *qué* en su principio.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje:

BÁEZ SAN JOSÉ, Valerio, Josef DUBSKÝ a Jana KRÁLOVÁ (1999): *Moderní gramatika španělštiny*. Plzeň: Fraus.

BEDŘICHOVÁ, Zuzana (2008): *Částice implikující presupozici v češtině*. Diplomová práce, FF UK, Praha.

CVRČEK, Václav (2015). *Mluvnice současné češtiny*. Vydání druhé. V Praze: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum.

ČERMÁK, František (2008): Partikule, jejich syntagmatika a kumulace v mluvené češtině. In Kopřivová, M. & M. Waclawičová (eds.), *Čeština v mluveném korpusu*, str. 63–74.

Česko-španělský mluvník. 1. vyd. V Brně: Lingea, 2008.

DANEŠ, František a Zdeněk HLAVSA et al. (1987): *Mluvnice češtiny. 3, Skladba*. Academia, Praha.

FIRBAS, Jan (1982): „Aktuální členění větné“ (,) či „funkční perspektiva větná“? Slovo a slovesnost, 43: 282-293

FIRBAS, Jan (1992). *Functional sentence perspective in written and spoken communication*. Cambridge: Cambridge University Press. Studies in English language.

HAVRÁNEK, Bohuslav (1989): *Slovník spisovného jazyka českého. 2., nezměn. vyd.* Praha: Academia. Slovník spisovného jazyka českého SO.

HUANG, Yan. *Pragmatika*. Přeložil Ondřej DUFEK (2019): Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. Lingvistika.

KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (2016): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny.

KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, ed. (2003). *Příruční mluvnice češtiny*. Vydání druhé, opravené. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

KOMÁREK, Miroslav, Jan KOŘENSKÝ, Jan PETR a Jarmila VESELKOVÁ (1986): *Mluvnice češtiny 2, Tvarosloví*. Academia, Praha.

MACHEK, Václav (2010): *Etymologický slovník jazyka českého. 5. vyd.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny.

MATHESIUS, Vilém (1947) " *Čeština a obecný jazykozpyt: soubor statí*. Praha: Melantrich.

REJZEK, Jiří (2015): *Český etymologický slovník*. 1. vyd. Voznice: Leda.

Slovník spisovné češtiny: pro školu a veřejnost. 2. vyd. Praha: Academia, 1994. (SSČ)

ŠTĚPÁNKOVÁ, Barbora (2014): *Aktualizátory ve výstavbě textu, zejména z pohledu aktuálního členění*. Studies in Computational and Theoretica Linguistics. Praha, Ústav formální a aplikované lingvistiky.

ŠTÍCHA, František (2018): *Velká akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia.

VONDRÁČEK, Miloslav (1999): Příslovce a částice - hranice slovního druhu. *Naše řeč*, 82:72-78.

ZAVADIL, Bohumil a Petr ČERMÁK (2010): *Mluvnice současné španělštiny: lingvisticky interpretační přístup*. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum.

Elektronické zdroje:

AUROVÁ, Miroslava (2019): „Análisis contrastivo en la enseñanza de la traducción: el caso de las partículas“. In Cristina Carrasco, María Cantarero Muñoz, Coral Díez Carbajo (eds.): *Traducción y sostenibilidad cultural: sustrato, fundamentos y aplicaciones*. Salamanca: Aquilafuente, str. 55-64.

BAUER, Jaroslav (1964): Spojky a částice. In Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, A12, s. 131-139

Briz, A., Pons, S. y J. Portolés (coords.) (2008): *Diccionario de partículas discursivas del español*. En línea, www.dpde.es.

HLADKÁ, Zdeňka (2017): SYNSÉMANTIKUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/SYNSÉMANTIKUM> (poslední přístup: 8. 5. 2020)

NEKULA, Marek (2017): ČÁSTICE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/ČÁSTICE> (poslední přístup: 10. 5. 2020)

NEKULA, Marek (2017): MODIFIKAČNÍ ČÁSTICE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.
URL: [https://www.czechency.org/slovník/MODIFIKAČNÍ ČÁSTICE](https://www.czechency.org/slovník/MODIFIKAČNÍ_ČÁSTICE) (poslední přístup: 10. 5. 2020)

Příruční slovník jazyka českého a databáze lexikálního archivu [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2020-05-08].

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA: *Diccionario de la lengua española*, 23.^a ed., [versión 23.3 en línea]. <<https://dle.rae.es>> [10.5.2020].

RAE/AALE = Real Academia Española/Asociación de Academias de la Lengua Española (2009), *Nueva gramática de la lengua española*, 2 vol., Madrid, Espasa Libros.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Modifikační částice v češtině.....	18
Tabulka č. 2: Překladové ekvivalenty modifikační částice <i>vlastně</i>	44
Tabulka č. 2: Překladové ekvivalenty jednotlivých významů modifikační částice <i>vlastně</i>	46
Tabulka č. 4: Slovnědruhové zařazení slova <i>ale</i>	49
Tabulka č. 5: Překladové ekvivalenty modifikační částice <i>ale</i>	51
Tabulka č. 6: Výrazy k jejichž překladu bylo užito modifikační částice <i>ale</i>	52
Tabulka č. 7: Překladové ekvivalenty slova <i>přece</i>	57
Tabulka č. 8: Překladové ekvivalenty modifikační částice <i>však</i>	62
Tabulka č. 9: Překladové ekvivalenty slova <i>prostě</i>	66
Tabulka č. 10: Použité výrazové prostředky pro vyjádření významů modifikačních částic <i>vlastně, ale, přece, prostě</i> a <i>však</i>	71
Tabulka č. 11: Modifikační částice <i>vlastně, ale, přece, však</i> a <i>prostě</i> coby aktualizátory.....	73

Seznam grafů

Graf č. 1: Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice <i>vlastně</i>	68
Graf č. 2: Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice <i>ale</i>	69
Graf č. 3: Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice <i>přece</i>	70
Graf č. 4: Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice <i>však</i>	70
Graf č. 5: Typy prostředků použitých k vyjádření významu modifikační částice <i>prostě</i>	71